

ΒΙΟΣ
ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤ' ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ
(ᾧ ΙΩΑΣΑΦ ΜΟΝΑΧΟΥ)
(1295-1383)

Υ Π Ο
ΑΝΕΣΤΗ ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ πτ. Θ.
Keble College - Oxford

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Ὁ κυριώτερος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον προβαίνομεν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀνά χειρας μελέτης, εἶναι ἡ δυσκολία τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζει τις, προκειμένου νὰ ἀνεύρη τὴν σχετικὴν ἐργασίαν τοῦ Chrys. Lobarev¹, ἐκδοθεῖσαν τὸ ἔτος 1888 ἐκ τοῦ μόνου τότε γνωστοῦ κώδικος τῆς Πετροπούλεως². Ὡς δεῦτερος δὲ ἐπίσης οὐσιώδης λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον χωροῦμεν εἰς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν, δέον νὰ θεωρηθῇ τὸ ἔλλειπές τῆς ἐν λόγῳ ἐργασίας τοῦ Lobarev, καθ' ὅσον οὐτος—ἐνεκα τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἐνεφάνιζε τὸ χειρόγραφον τῆς Πετροπούλεως — ἀφῆκεν ἱκανὸν μέρος τοῦ ἔργου ἀνέκδοτον. Σήμερον, μὲ εὐρυτέραν βᾶσιν ἐν χειρόγραφον εὐρισκόμενον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βιέννης³, ἐπανεκ-

1. Chrysanthus Loparev, Ioannis Comneni Medici, vita Ioannis Cantakouzeni, Romaeorum Imperatoris, Petropoli 1888. Καίτοι ἐπὶ μακρὸν προσεπαθήσαμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον εἰς τὰς κυριώτερας βιβλιοθήκας τῆς Ἀγγλίας, τοῦτο κατέστη ἀδύνατον. Τὸ μόνον ἕως σωζόμενον ἀντίτυπον εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων φέρον τὸν ἀριθμὸν Piece 8° J. 537, Catalogue Generale des livres Imprimés de la bibliotheque Nationale, tome XCIX, Paris MDCXXX, σελ. 999.

2. Kratkii obzor sobrania rukopissei prinatlezafsago preosfjashenomou hepiscopou Porphiriou, a ninie hraniashagoshja b Imperatorskoi puplitsnoi Bibliotek, Petropoli 1885, pp. 105-106, ἀριθμ. χειρογρ. CCLIII. Πρβλ. Loparev, μν. ἔ., σ. 2 καὶ Donald Nicol, The Byzantine Family of Kantakuzenos (1100-1460), Washington 1968, σελ. XVII.

3. Herbert Hunger, Katalog der Griechischen Handschriften der Österreichischen National Bibliothek Supplementum Graecum, Wien 1957, σελ. 55, Ἄριθμ. Χειρογρ. 79. Πρβλ. D. Nicol, ἐνθ' ἄνωτ. καὶ A. Papadopoulos-Kerameus, Ὁ τελευταῖος Κομνηνός, κατ' ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νεοφύτου εἰς «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος», II (1885-89), pp. 667-679.

δίδομεν ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν βίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, «τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάσαφ μοναχοῦ μετονομασθέντος»⁴.

Ἦς γνωστὸν, ὁ Ἰωάννης Κομνηνός⁵, ὁ ἐπονομαζόμενος Μόλυβδος, εἶ-

4. Περὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ παραθέτομεν τὴν ἀκόλουθον βιβλιογραφίαν, ἀναφερομένην εἰς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον του: Ioannis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum Libri IV, ed. L. Schopen, 3 vols. (CSHB [Bonn, 1828, 1831, 1832]), V. P a r i s o t, Cantakuzène homme d'Etat et historien..., Paris 1845, T. F l o r i n s k i j, «Andronik Mladsij i Ioann Kantakuzin», Zurnal ministerstva narodnago prosvescenija, CCIV (July-August, 1879), pp. 87-143, 219-251; CCV (September-October, 1879), pp. 1-48; CCVIII (March-April, 1880), pp. 327-334, J. D r ä s e k e, «Kantakuzenos' Geschichtswerk», Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, XXX (1914), pp. 489-506, τοῦ Ἰδίου, «Zu Johannes Cantakuzenos», Byzantinische Zeitschrift, IX (1900), pp. 72-84, N. I o r g a, Documente privitoare la Familia Cantacuzino scoase în cea mai mare parte din archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino, si publicate de N. Iorga (Bucharest, 1902). L. L o e v e n b r u c k, Cantacuzène Jean VI, Dictionnaire de Théologie Catholique, 11 (1910), σ. 1672-1675. R. G u i l l a n d, Correspondance de Nicéphore Grégoras, Paris 1927, 307-311. S. D. Katakouzenos, Οἱ ἱστορικοὶ Καντακουζηνοὶ καὶ ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος, Ἀθήναι 1938. L. P o l i t i s, «Jean-Joasaph Cantacuzène fut-il copiste?» Revue des études byzantines, XIV (1956) pp. 195-199. J. D a r r o u z è s, «Letter inédite de Jean Cantacuzène relative à la controverse pzlamite», Revue des études byzantines, XVII (1959), pp. 7-27. J. M e y e n d o r f f, Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959, passim. R. — J. L o e n e r t z, «Ordre et désordre dans les memoires de Jean Cantacuzène», Revue des études byzantines, XXII (1964), pp. 222-237. E. Frances, «Narodnie dvizenija osenju 1354 g. v. Konstantinople i otrecenie Joanna Kantakuzina», VV, XXV (1964), pp. 142-147. V. L a u r e n t, Un prostagma impérial faussement attribué à l'empereur Jean VI Cantacuzène, Revue des études byzantines, XXII (1964), σ. 250-252. A. R a n d a, «Das Haus Cantacuzino», Societatae Academica Romăna, Acta Historica, IV (Munich, 1965), pp. 81-87. E. W e r n e r, «Johannes Kantakuzenos, Umur Pasa and Orhan», Byzantinoslavica, XXVI (1965), pp. 255-276. Lj. M a k s i m o v i c, «Politicka uloga Jovana Kantakouzina poste obdikacije (1354-1383)», Zbornik Radova, IX (1966), pp. 119-193. G. M o r s v e s i k, Byzantinoturcica, B' έκδ. 1958, I, σ. 321-323. E. V o o r d e c k e r s, Quelques remarques sur les prétendus «Chapitres théologiques» de Jean Cantacuzène, εἰς «BYZANTION» Bruxelles 1964, σελ. 619-624. C o s t a s P. K y r r i s, John Cantacuzenus, the Genoese, the Venetians and the Catalans (1348-1354), ἐν «BYZANTINA», τόμος Δ', Θεσσαλονίκη 1972, 331-356. D. N i c o l, The Byzantine Family of Kantakuzenos (1100-1460), Washington 1968, σελ. XVII. Dumbarton O a k s P a p e r s, Number Twenty-Seven. Dumbarton Oaks, 1973, pp. 309-315, ἔνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

5. Περὶ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ βλ. τὴν κάτωθι βιβλιογραφίαν: Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Συναίου, Βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες, Κωνσταντινούπολις 1866, 231, 353. Κ. Σ ἄ θ α, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμψάντων Ἑλλήνων, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνεγεροίας (1453-1821), Ἀθήναι 1868, σελ. 397-399. Ἀ ν δ ρ ο ν ῖ κ ο υ Δ η μ η τ ρ α -

ναι ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν⁶. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Πέρινθον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα καὶ ἔλαβε τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ μόρφωσιν. Ἀκολούθως, μετέβη εἰς Ἰταλίαν διὰ σπουδὰς ἰατρικῆς καὶ φιλοσοφίας, ὀλίγον δὲ ἀργότερον εὐρίσκεται εἰς Βουκουρέστιον διδάσκων θετικὰς ἐπιστήμας ἐν τῇ ἐκεῖσε Ἀθηναικῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ ὑπηρετῶν ὡς ἀρχίατρος παρὰ τῷ ἡγεμόνι Οὐγγροβλαχίας Βασσαράβα. Περὶ τὸ 1700 ἐξ εὐλαβείας ἐντόνου ἐλαυνόμενος πραγματοποιεῖ ἐπίσκεψιν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, τὸ Σινᾶ καὶ τὸν Ἄθωνα. Μετὰ τὴν εἰς Ἄγιον Ὅρος περιοδείαν του συνέγραψε τὸ «Προσκυνητᾶριον τοῦ Ἁγίου Ὁρους»⁷, ὀλίγον δὲ ἀργό-

κ ο π ο ὄ λ ο υ, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κ. Σάθα, Λειψία 1871, σελ. 62-63, Τοῦ Ἰδίου, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς, ἤτοι περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν γραφάντων κατὰ Λατίνων καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, Λειψία 1872, σελ. 169-170. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθήναι 1872, ἀνατύπωσις Ἀθήναι 1972, σελ. 345-346. Α. Ραπαδόπουλος - Κεραμέυς, Documente graecesti privitoare la istoria Românilor, XIII, Bucuresti 1909, σ. ι', κζ', 166, 249-265, 409. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ τελευταῖος Κομνηνός, κατ' ἐγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νεοφύτου, Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας, Β' (1885/1889), σ. 666-679. Ν. Δοσσιός, Studii greco-române, partea I, Iasi 1901, σ. 24. C. Erbiceanu, Groniciarii greci, Bucuresti 1888, σ. 111-113, 183, 204. Θ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἑλληνικῶν Σχολῶν ἐν Ρουμανίᾳ, Ἀθήναι 1868, σ. 79. D. Russo, Studii greco-române opere postume, Bucuresti 1939, I, 6. 186, 310, II, σ. 423, 424, 525, 528, Ἡλίας Βουτεριάδης, Ἱστορία Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἸΕ' αἰῶνος μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων, Ἀθήναι 1924, σελ. 379, Παύλου Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων, Ἀθήναι 1958, σ. 166, σημ. 4, Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τόμ. Α', Ἀθήναι 1966, σελ. 181, 227, 244, 245, 291, 299 κ.ἐξ., 324.

6. Νεοφύτου μητροπολίτου Ἡρακλείας ἐγγραφον ἀποδείξεως ὅτι ὁ ἱατρὸς Ἰωάννης ὁ Μόλυβδος καταγέται ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν (Σεπτέμβριος 1695). Πρβλ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. II, σελ. 667-679 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, σελ. 444, ἀρ. 487, τόμος Β', Πετρούπολις 1891.

7. Προσκυνητᾶριον τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Ἄθωνος, συγγραφὴν μὲν καὶ τυπωθὲν ἐπὶ... Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόδα· ἀφιερωθὲν δὲ τῷ πανιερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Οὐγγροβλαχίας κυρίῳ κυρίῳ Θεοδοσίῳ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ ἐξοχωτάτου ἱατροῦ κυρίου Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ... τύπου Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας... ἐν τῇ μονῇ τοῦ Συναγώβου, αψα'»... Τὸ ἔργον τοῦτο συνεγράφη τὸ 1698 κατὰ σημείωσιν ἐν χειρογράφῳ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Ἰασίῳ πανεπιστημίου, μετεφράσθη εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ Montfaucon καὶ ἐπανεξεδόθη ἐν Ἐνετίᾳ τὸ 1745 καὶ 1857. Ἐνταῦθα θεωροῦμεν σκόπιμον ὅπως ἀναφέρωμεν καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔργα Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ:

α. «Ioannis Comneni Medici. Vita Ioannis Cantacuzeni», ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Chrysanthus Loparev, ἐν Πετρούπολει τὸ 1888.

β. «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἱστορικώτερον διαλαμβάνων τὸν βίον Νικολάου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου» (ἐν Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Texte..., Βουκουρέστιον 1909, σ. 249-265).

γ. «Ἐγχειρίδιον κατ' ἐπιτομὴν διαλαμβάνον καθ' ὅσους τρόπους ἀλλήλων διενη-

τερον περιεβλήθη καὶ τὸν μοναχικὸν τρίβωνα, μετονομασθεὶς Ἱεροθέος μοναχός. Περὶ τὸ 1710 ἔχειροτονήθη μητροπολίτης Σίδης καὶ τὸ 1716 προήχθη εἰς

νόχασιν ἀπλῶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅτι τέσσαρες εἶναι καὶ εἰσι τούτων διαφοραὶ, τὸ ἑτερόδοξον, τὸ ἑτερόγλωσσον, τὸ ἑτερόηθες καὶ τὸ ἑτερόβιον».

δ. «Λόγος ἐγκωμιστικὸς ἱστορικώτερον διαλαμβάνων τὸν περιφανῆ βίον τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ σοφωτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου βοεβόδα».

ε. «Λόγος ἐγκωμιστικὸς τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Δούκα» (ΙΖ' αἰ.). Ὁ λόγος οὗτος ἀπόκειται ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 1183, 17 χ/φω κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν Ἀγίῳ Ὁρει: βλέπε Σπυρ. Λαυριώτου — Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος τῶν Κωδικῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας, Παρίσι 1925, σελ. 196.

στ. «Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἐν διδασκαλίας ἀοιδίμον κϋρ Σεβαστὸν (τὸν Κυμνήτην), ποιηθὲν παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ἐν ἱατροφιλοσόφοις κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κομνηνοῦ».

ζ. «Ἐπίγραμμα ἐπιτάφιον εἰς τὸν μακαρίτην διδάσκαλον κύριον Θεόδωρον τὸν ἐκ Τραπεζοῦντος, ποιηθὲν παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ ἐξοχωτάτου ἐν ἱατροφιλοσόφοις κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κομνηνοῦ, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος Ἱεροθέου ἐπικληθέντος καὶ Σίδης χρηματίσαντος μητροπολίτου».

η. Ἐπιτύμβιον εἰς τὸν σοφώτατον διδάσκαλον τὸν μακαρίτην Ἰωάννην Καρουφύλλην τὸν μέγαν λογοθέτην τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας».

θ. Ἐρωλεγεῖον ἐν τῷ ἑορτολογίῳ Σεβαστοῦ Τραπεζοῦντι «Περὶ τοῦ διὰ τίνων ρημάτων γίνεταί ἡ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας μεταβολή».

ι. Ὁ Καισάριος Δαπόντες εἰς τὸν «ἱστορικὸν του κατάλογον» ἀναφέρει καὶ ἕτερον ἔργον τοῦ Ἱεροθέου. «Τούτος ἐξήγησεν εἰς ἀπλὴν φράσιν τὰ ἀποφθέγματα βασιλέων, στρατηγῶν καὶ φιλοσόφων, τὰ ἔχα, καὶ τὰ ἐπροσφώνησε καὶ ἐπρόσφερον εἰς τὸν Κωνσταντῖν βόδα τὸν Μπαγκοβάνον τῷ ἀφιζ'».

ια. Ὑπάρχει ἀκολουθία εἰς τὸν Πατριάρχην Κων/λεως Νήφωνα συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δρύστρας Ἱεροθέου.

ιβ. Τοῦ Ἱεροθέου σώζονται καὶ ἐπιστολαὶ τινες πρὸς Χρῦσανθον Νοταραῖν (Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. Γ', σ. 524), Νικόλαον Μαυροκορδάτου (ὡς γράφει ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνός Ὑψηλάντης), οὗτινος Μαυροκορδάτου τὸ «Περὶ καθηκόντων» λέγεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν γραφίδα τοῦ Ἱεροθέου Κομνηνοῦ. Ὁ Ε. Legrand ἐξέδωκεν ἐπίσης δύο ἐπιστολάς τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν Δρύστρα Ἱερόθεον, ἐξ ὧν ἐμφανίζεται ἡ τοῦ ἀποστέλλοντος πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκτίμησις καὶ ὑπόληψις.

ιγ'. Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 74 χειρόγραφον κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου ὑπάρχουν ἀνέκδοτοι λόγοι καὶ κηρύγματα τοῦ Δρύστρας Ἱεροθέου (Βλέπε Constantin Litzica, Catalogue Manuscrisele Grecesci din Bibliotheca Academiei Române, Bucuresci 1900, σελ. 62).

ιδ'. «Τοῦ μακαριωτάτου Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐρμηνεῖα εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς ἑλληνίδος φωνῆς εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον δι' ἐπιτάγματος τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα βοεβόδα τοῦ Βραγκοβάνου, καὶ τῇ αὐτοῦ θεοδοξάστῳ μεγαλειότητι ἀφιερωθεῖσα, παρὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ, ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν ἔτει αψβ' κατὰ μῆνα τὸν Φεβρουάριον». Ἐπομένως κακῶς ὁ κ. Σάθας (μν. ἔργον, σελ. 614) ἀποδίδει τὴν μετάφρασιν ταύτην εἰς τὸν Τρίκκης Κωνσταντῖνον.

ιε'. «Πίναξ ἀκριβῆς κατὰ στοιχεῖον ἐν εἶδει συμφωνίας πάντων τῶν σποράδην ἐμ-

μητροπολίτην Δρύστρας [εἰς τὸν ἐκ περγαμηνῆς Χειρόγραφον κώδικα τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸν εὐρισκόμενον ἐν τῇ μονῇ Μεγάλου Σπηλαίου, εἰς τὸ φ. 1Αα ἀναγινώσκωμεν τὴν ἐξῆς σημείωσιν: † (ἐκ τῶν Δρύστ(ας) Ἱεροθέου νῦν εἶ(ναι) τοῦ Δημητζάνης) Παγκρατίου ἀψκω δεκεβρίου γ']⁸. Ὁ Δρύστρας Ἱερόθεος ὑπογράφει μεταξύ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων συνοδικὸν γράμμα πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν μητροπολίτας ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεκoinouῦτο ὁ συνοδικῶς ἐπιβληθεὶς ἀφορισμὸς πρὸς τὸν λατινόφρονα ἐπίσκοπον Τύρου καὶ Σιδῶνος Εὐθύμιον. Ἡμερομ. Ἰνδικτ. β', μηνί Ὀκτ. ἔτους 1718 [Ἀρ. χειρ. 622 (fol 414α-415β), Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμος Ε', Πετρούπολις 1915, σελ. 178]. Ἐπίσης ὑπογράφει ἀνέκδοτον εἰσέτι συνοδικὸν γράμμα ἀγνώστου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως σχετικὸν μὲ τὸν ἀφορισμὸν «τῶν κατακρατούντων ἱεροσύλως ἀφιερῶματα γενόμενα τῷ Ἀγίῳ Τάφῳ» [(fol. 150α) τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἀν. σελ. 163]. Ἐπίσης συνυπογράφει συνοδικὸν ἀφοριστικὸν σιγίλλιον τοῦ Ἱερεμίου Γ' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀφορίζον «τοὺς ζητοῦντας λαμβάνειν τι ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀποθνησκόντων μοναχῶν οἰουδήποτε μοναστηρίου, Ἀγιορειτῶν, Σιναΐτῶν, Ἀγιοταφитῶν κλπ.» fol. 176β, ἡμερομ. Ἰνδικτ. ια' μηνί Νοεμβρίῳ ἔτ. 1717, (τοῦ ἰδίου, μν. ἔργ., σελ. 167). Τὸ

φερομένον ἐν ἅπασιν τοῖς τόμοις τῶν Χρυσοστομικῶν τῶν τυπωθέντων ἐν Ἑτῶνῃ κατὰ τὸ ἔτος αχιβ' πονηθεὶς παρὰ τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Δρύστρας κ. Ἱεροθέου».

ιστ'. «Ἐπιχειρήματά τινα ἐκβληθέντα ἐκ τῆς θεολογικῆς περὶ μυστηρίων πραγματείας τινὸς τῶν λατινοφρόνων ἀπὸ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἐλλάδα φωνήν».

ιζ'. «Περὶ τῶν διὰ τινων ῥημάτων γίνεται ἡ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας μεταβολή· ἢ περὶ τοῦ τί τὸ εἶδος τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας».

ιη'. «Μεταμόρφωσις τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ νέου γένεσις, ἦτοι βίβλος κατανυκτικὴ περὶ τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνθρώπου ἐσχάτων, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς λατινίδος εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλληνορωμαίων διάλεκτον παρὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ». Βλ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμος Β', Πετρούπολις 1894, σελ. 567, ἀρ. χειρ. 499. πρβλ. τοῦ ἰδίου, μν. ἔργ., τομ. Γ', Πετρούπολις 1897, σελ. 137, ἀρ. χειρ. 84, f. 1-54β καὶ Constantin Litzica, Catalogul Manuscripților Creștine, București 1909, σελ. 184, ἀρ. χειρ. 344.

ιθ'. «Ἐκτενὲς ἐπίγραμμα εἰς τὸν ἡγέμονα Βασσαράβαν», εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου «Εἰσαγωγὴ ἔκθεσις περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ἀρετῶν, πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἐκδοθεῖσα παρὰ... Βησσαρίωνος Μακρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων... ἐν ἔτει 1699 κατὰ μῆνα Φεβρουάριον».

8. Τάσου Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν Χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς μονῆς Δημητσάνης, ἀριθμ. χειρογρ. 112 f 1-2α ἐνθα προτάσσεται ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτου Δρύστρας Ἱεροθέου τοῦ Κομνηνοῦ (ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἔτος ΚΔ', Ἀθῆναι 1954, σελ. 253. πρβλ. Ν. Α. Βέη, Κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Πελοποννήσῳ μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1915, σελ. 5 καὶ Τάσου Γριτσοπούλου, Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου ἐν ΕΕΒΕ, ἔτος Κ', Ἀθῆναι 1950, σελ. 233).

ἔτος 1719 ἀπέθανεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἀφήσας τὴν φήμην πολυμαθοῦς καὶ γλωσσομαθοῦς ἀνδρός⁹.

Ὡς ἐκ τοῦ χειρογράφου καταφαίνεται, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς συνέγραψε τὴν βιογραφίαν ταύτην τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ «χάριν αἰτησάντων τινων» εὐρισκόμενος ἐν Βουκουρεστίῳ, κατ' Ἀπρίλιον μῆνα τοῦ ἔτους 1699, ἀφιέρωσε δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν αὐθέντην καὶ ἡγεμόνα πάσης Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννην Κωνσταντίνου Βασσαράβαν Βοεβόδαν¹⁰.

Τὸ ἐν Βιέννῃ εὐρισκόμενον χειρόγραφον εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 79 χαρτῶν κώδικα 212×155/158 mm, καταλαμβάνει τὰ φ. 1-14· ὁλόκληρος ὁ κώδικς ἀποτελεῖται ἐξ 110 φ.¹¹.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου (φ. 1-2ν) προτάσσεται ὁ ἀκριβὴς τίτλος, ἡ ἀφιέρωσις, ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος συγγραφῆς τοῦ ἔργου, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐγκώμιον πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Ἀκολούθως (φ. 2τ-19τ) ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται ἐπὶ μακρὸν εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὡς καὶ εἰς τὰ ὀφθίκια καὶ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα κατὰ καιροὺς ἔλαβεν ἐν Βυζαντίῳ. Ἐν συνεχείᾳ (φ. 9τ-12ν) ἐκτίθενται τὰ περὶ τῆς συνεργασίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Γ' τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, τὰ περὶ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, αἱ συγγραφαὶ του (ὡς τε Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ ὡς Ἰωάσαφ μοναχοῦ), καθὼς ἐπίσης αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ χαρίσματα αὐτοῦ. Ἐν κατακλεῖδι δὲ (12ν-13ν), ὡς ἐν ἐπιλόγῳ, ἐκτίθενται οἱ λόγοι τῆς συγγραφῆς. Ἀξιόλογοι πληροφορίαι παρέχονται ἐν αὐτῷ περὶ τοῦ τίτλου «παναγιώτατος» καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐν γένει προνομίων τῶν μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μονεμβασίας.

Καίται ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου εἶναι κατὰ βάσιν ἐγκωμιαστικὸς καὶ ἐξυμνητικὸς τοῦ προσώπου τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ἐν τούτοις οὐδόλως

9. «...ἐλλόγιμος, πολυμαθής, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, καὶ Ἑβραϊκῆς, καὶ Ἀραβικῆς Φωνῆς, καὶ κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγον καὶ ἐπιστήμης τῆς τε θύραθεν, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πεπαιδευμένος...» (IOANNIS ALBERTI FABRICH, BIBLIOTHECA GRAECA, vol. XI, Hamburgi MDCCCVIII, σελ. 534) πρβλ. Δημ. Προκοπίου, Ἀπαρίθμησις Λογίων Γραικῶν, Ἀθῆναι MCMLXVI, σελ. 785.

10. «...Ὁ δὲ Ἰωάννης Κωνσταντῖνος Βασσαράβας Βοεβόδας ὕστερον ἀνήγειρεν ἕνα ὑψηλὸτατον πύργον με παρεκκλήσιον τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ τὸ ἐκαλλώπισε με διάφορα κελλία καὶ τραπεζαρεῖον». (Βλέπε Σπυρ. Π. Λάμπρου, Τὰ πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι, τόμος Θ', τεῦχος Γ', Ἀθῆναι 1912, σελ. 236). πρβλ. Εὐλόγιου Κουρλα, Λαυριώτου, Ὁ Κατάλογος τῶν ἐπισήμων Ἀθωνιτῶν ἐγγράφων τοῦ Οὐσπένσκη, σελ. 99 ἐν Ε.Ε.Β.Σ., ἔτος Η', Ἀθῆναι 1931, «... Χρυσόβουλλον Ἰωάννου Σερβάνου Καντακουζηνοῦ Βασσαράβου Βοεβόδα τῆς Οὐγγροβλαχίας, δι' οὗ ἀφιεροῖ τὸ οἰκοδομηθὲν ὑπ' αὐτοῦ μοναστήριον τοῦ Κοτροτσανίου πρὸς τὰ 20 τοῦ Ἀθω μοναστήρια, ἐν τούτῳ, ἵνα αὐτὰ ὠφελῶνται τοῖς εἰσοδήμασιν τῶν κτημάτων αὐτοῦ. «Ὅτι μὲν πάντα τὰ βῆτα ἐκ τῆς θείας προνοίας».

11. Herbert Hunger, ἐνθ' ἄνωτ.

τοῦτο ἀφίσταται τῶν πλαισίων τῆς ἱστορικῆς σοβαρότητος καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀφηγήσεως. Ὡστόσο ὅμως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ τὰ περὶ τῆς τοποθετήσεως καὶ ἀναμίξεως τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — ὧν πρωτίστως τὸ τοῦ ἡσυχασμοῦ —, αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας παρέχει τὸ κείμενον εἶναι ἐντελῶς γενικαὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς. Χαρακτηριστικὴ τέλος τυγχάνει ἡ ἐξάρτησις τοῦ συγγραφέως ἐκ τῶν τῶν δύο βασικωτέρων ἱστορικῶν κειμένων τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγοῦ εἰς τὰ ὁποῖα πολλάκις καὶ παραπέμπει.

ΒΙΟΣ

Τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἀειμνήστου βασιλέως καὶ
αὐτοκράτορος Ῥωμαίων
ΙΩΑΝΝΟΥ τοῦ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ὡς ἐν συνόψει, προσενεχθεὶς
τῷ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ
ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας¹ κυρίου κυρίου
Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα Βοεβόδα
τοῦ Βρακοβάνου²,
θείῳ,
τῷ πανευγενεστάτῳ ἐνδοξοτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ
ἄρχοντι στολνίκῳ³ κυρίῳ κυρίῳ
Κωνσταντίνῳ τῷ Καντακουζηνῷ,
παρὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ.
Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπὶ ἔτους, ἀ΄χψθ^{οϛ},
κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον⁴.

---

* SINGLA

(P) = Κῶδιξ Πετροπόλεως

(W) = Κῶδιξ Βιβλιοθήκης Βιέννης

1. W = Οὐγγροβλαχίας
2. W = μπακοβάνου
3. W = Ἄρχοντι Στολνίκῳ
4. PW = ἀπρίλιον

Εἰς τὸν πανευγενέστατον ἐνδοξότατον, καὶ σοφώτατον
 ἄρχοντα στόλνικον
 κύριον κύριον
 Κωνσταντῖνον τὸν Καντακουζηνόν^δ,
 ἠρωελεγεῖτον^ε.

Χαίροις Κωνσταντῖνε, κλυτὸς σοφίης ἐπιΐστωρ^ζ,
 Καντακουζηνῶν βλαστέ παλαιστεφέων.

5. Τὸ ἔτος 1806 ἐξεδόθη τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Καντακουζηνοῦ τοῦ στολνίκου «Ἱστορία περὶ Βλαχίας». Τὸ χειρόγραφον εὑρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 9,42 κώδικα τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου (πρβλ. Constantin Litzica, Catalogue Manuscritele Grecesci din Bibliotheca Academia Române, Bucuresti 1909, σελ. 8). Τυγχάνει ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ τοῦ στολνίκου ἰδρύθη ἢ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία εἰς τὴν ὁποίαν παρεδίδοντο μαθήματα ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης. Αὕτη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀπετέλε σπουδαιότατον πολιτικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν κέντρον τῆς Βλαχίας (βλ. Kleoboulos Tsourka, Les débuts de l' enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans, La vie et l' oeuvre de Theophile Corydalée, Thessalonique 1967, σ. 143-144). Ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος ἄρθρου καὶ ἐν παραρτήματι παραθέτομεν ἐπιστολὴν τοῦ Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ τοῦ στολνίκου πρὸς τὸν Ἰωάννην Καρυοφύλλην.

Παραθέτομεν κατωτέρω πλήρη βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ στολνίκου.

α'. Cantacuzino, Constantin Stolnicul. Istoria Tarii Rumanesti intru care sa cuprindre numele ei lec dinntii si cine au fost locuitorii ei atunci. Editie de pe un manuscript necunoscut, ingrijita, si comentata de N. Cartoian si Dan Simonescu, Craiova (1944).

β'. Hanes, Petre V. Istorie literara in calatorii. II Scoala de la Padova si stolnicul C. Constantino Cantacuzino. In: Convorbiri literzre, 66, nr. I. ian. 1933, p. 17-34.

γ'. Iorga, Nicolae. Constantin Stolnicul Cantacuzino. In: Reviste Fundatiilor regale, 2 nr. 7, inlie 1935, p. 3-22.

δ'. Popescu, George B. O rugaciune a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino In: Revista istorica, 25, nr. 1-3, ian.-mart. 1939, p. 57-60.

ε'. Virtosu, Emil. O povestire inedite in versuri despre sfirsitul postelnicului Constantin Cantacuzino (q1633), Buc., 1940.

στ'. Ortiz, Ramiro si Nicolae Cartoian. Un grande erudito comeno a Padova: 10 «stolnic» Constantin Cantacuzino, Buc., 1943.

ζ'. Rossetti, Lucia, Constantin Dantacuzino, In: La Ressegna italo-romano 2Z, nr. 6, iunie 1943, p. 3-7.

η'. Giurescu, Constantin C. Harte stolnicului Constantin Cantacuzino. In: Revista istorica romana, 13, 1943, p. 1-27.

θ'. Cantacuzino, Constantin stolnicul. Operele lur...publicate de N. Iorga, Buc., 101 (Serierilw Cantacuzinilor).

ι'. Balcescu, Nicolae. Postelnicu Constantin Cantacuzino. In: Magazin istoric pentru Dacia, I, 1845, p. 380-401.

Τοῖός σοι προπάτωρ βασιλῆων ἔξοχος ἄλλων.
 Ἄλλὰ σὺ γ' οὐχ ἦττον⁸ τοῦδε μέγα τελέθεις.
 Οὐ δέμας, οὐδὲ φυήν, οὐτ' ἄρ' φρένας, οὔτε τι ἔργα.
 Ὄς δ' ὅγε Ἀνδρονίκω, τῶς σὺ γε Βραγχοβάνω.

Τῆς ὑμετέρας ἐνδοξότητος
 πρόθυμος δοῦλος
 Ἰωάννης Κομνηνός
 ὁ ἱατρός

ια'. Cronicari munteni. Editie îngrijita de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stanescu Buc., 1961, 2 vol. (vol. I: Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzino si Radu Popescu; vol. 2: Radu Greceanu si Anonimul Btiscovenesc).

ιβ'. Asediul Vienei si crucea lui Serban Cantacuzino din anul 1683: In: Almanahul Parohii Ortodoxe Romane din Viena pe anul 1962, p. 63-67.

ιγ'. Candee, Virgil. Nicolae Milescu si unceputurile trduceriloe umaniste in limba romana. In: Limba si literatura, vol. 7, Buc., 1963, p. 29-76.

ιδ'. Candee, Virgil. Semnificatie politica a unui act de cultura feudala. In: Studii, 16, 3, nr. 1963, p. 651-671.

ιε'. Dima-Dragan, Corneliu. Orizonturi unaniste in cultura romaneasca din secolul al XVII-lea (Biblioteca unui mare carturar roman, stolnicul Constantin Cantacuzino). In Studii, 19, nr. 4, 1966, p. 667-682.

ιστ'. Ionescu, Ion. Din viate si activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640-1716) In: Studii, 19, nr. 4, 1966.

ιζ'. Serban, Constantin. Repertoriul corespondentei stolnicului Constantin Cantacuzino. In: Studii, 19, nr. 4, 1966.

ιη'. Candee, Virgil. Stolnicul Constantin Cantacuzino, omul politic, umanistul. In: Studii, 19, nr. 4, 1966 (I) si 20, nr. I, 1967 (II).

ιθ'. Dima-Dragan, Corneliu. Biblioteca unui unanist roman-Constantin Cantacuzino stolnicul. Cuvint inainte de Virgil Candea, Buc., 1967.

κ'. Rossetti, Lucia. Constantin Cantacuzino studente romeno a Padova. In: Quaderni per la storia dell'Universita di Padova, I, 1968, p. 147-154.

κα'. Ruffini, Mario. Le opere di omiletica cattolica nella biblioteca ddlo stolnic Constantin Cantacuzino, Roma 1968.

6. W = Ἡρωελεγεῖον

7. P = ἐπίστωρ

8. W = ἦττον

Βίος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἀειμνήστου Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάσαφ μοναχοῦ
 5 μετονομασθέντος, ὡς ἐν συνόψει, συλλεγεῖς παρὰ Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἱατροῦ.

Ὁ εὐσεβέστατος ἐν βασιλεῦσι καὶ ἀοίδιμος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, πατρίδα μὲν ἔσχε τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων τὴν Κωνσταντινούπολιν, προγόνους δὲ ἀρχαίους ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατάγεται, Ἰωάννην,
 10 Μανουὴλ καὶ ἄλλους ἀπὸ τοὺς Καντακουζηνούς, ἄνδρας λαμπροτάτους καὶ περιβλέπτους, εἰς μὲν τὰ πολιτικὰ πράγματα κυβερνήτας δικαιοτάτους εἰς δὲ τὰ πολεμικὰ ἐμπειροτάτους, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ τὴν λαμπρὰν τῶν εὐγένειαν καὶ διὰ τὰς ἀξιεπαινέτους αὐτῶν ἀρετὰς ἤξιοῦντο καὶ συγγενείας βασιλικῆς καὶ ἐπιγαμβρεύσεως. Κατὰ γὰρ τὸν ἱστορικὸν Νικήταν
 15 τὸν Χωνειάτην⁹ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν Καντακουζηνούς, Ἰωάννης ὀνόματι, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν ἐγγονὴν¹⁰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ¹¹, ἄλλος δὲ πάλιν Καντακουζηνός, Ἰωάννης καλούμενος καὶ αὐτός, εἶχεν εἰς γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου Ἀγγέλου¹². Καὶ τοιοῦτοι μὲν ἦσαν οἱ πρόγονοι (13) τοῦ ἀειμνήστου τούτου αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ
 20 Καντακουζηνοῦ, ὁποῖος δὲ ἦτο ὁ πατὴρ αὐτοῦ, μαρτυρεῖ (αὐ)τὸ μόνος του ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (14) τῆς ἱστορίας του¹³, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀλλὰ τοῦ παλατιοῦ ὁ πρῶτος ἄρχοντας¹⁴, ὡσάν¹⁵ ὁποῦ ὄχι μόνον κα(τὰ) τὴν εὐγένειαν ὑπερέβαινε τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ καὶ κα(τὰ) τὴν φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἡμερότητα τῆς ἀγαθῆς γνώμης, ὁποῦ εἶχε πρὸς

9. Ἐκδόσεις τῆς Ἱστορίας του ἐγένοντο ὑπὸ Ἱερ. Wolf (1557) ἐν Βόννῃ καὶ ὑπὸ E. Bekker (1835).

10. P = ἐγγόνην, W = ἐγκόνην

11. Βλ. W. Regel, *Fontes rerum byzantinorum*, Petropoli 1892-1917 I, pp. 49, 23,

12. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα Χωνειάτη (ἐνθ' ἄν. σ. 335 κ. ἐξ.) ἄλλος τις Ἰωάννης Καντακουζηνός, πιθανὸν υἱὸς τοῦ Μανουήλ (C. du Fresne Du Cange, *Historia byzantina duplici commentario illustrata*, Pt. I: *Familiae Augustae Byzantinae. Familiae Dalmaticae, Slavonicae, Turcicae*, Paris 1680, p. 258), ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, τὸν ὁποῖον ὁ βιογράφος του θεωρεῖ ὡς ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου. Πρβλ. Chr. Loparev, μν. ἐργ., σελ. 3.

13. Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης 1828, τόμ. Α', σ. 85 (1,1. c. 17).

14. P = ἄρχωντας

15. W = ὡσάν

- πάντας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος¹⁶ ὁ γέρων, βλέπωντας¹⁷ τὴν τόσῃ θαυμαστὴν φρονιμάδα καὶ ἐπιτηδειότητά του, δὲν ἐδίστασεν εἰς τὸ νέον τῆς ἡλικίας του, ὡσάν ὁποῦ ἦτον τότε χρόν(ων)¹⁸ εἰκοσιενός, ἀλλὰ τὸν ἐπεμψεν ἐπίτροπον τῆς βασιλείας ἐπάνω
- 5 εἰς ὄλην τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐπιστατῆ καὶ νὰ κυβερνᾷ μετὰ τὴν ἀξιόπαινον του φρόνησιν ὅλας τὰς ἐκεῖσε τότε πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς ὑποθέσεις, εἰς τὴν ὁποίαν κάμνοντας¹⁹ ὀκτὼ χρόνους ὀλοκλήρους, καὶ κυβερνῶντας τοὺς ἐκεῖσε τόπους πανσόφως καὶ θεαρέστως μετὰ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην, ἔδωκεν ἐκεῖ καὶ τὸ κοινὸν χρέος πολλὰ νέος, ἐπάνω εἰς τὴν
- 10 ἀκμὴν καὶ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ὄντας²⁰ δηλαδὴ τότε χρόνων εἰκοσιενέα. Ἐφῆσε δὲ υἱὸν Ἰωάννην τοῦτον τὸν περίβλεπτον Καντακουζηνὸν παιδίον μικρὸν εἰς τὴν ἡλικίαν, καὶ θυγατέρα μίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει οὗτος ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὸ τρίτον βιβλ(ιον) τῆς ἱστορίας του, (ἐν) κεφ(αλαίῳ) κς^ω²¹. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Μητέρα δὲ
- 15 εἶχε Θεοδώραν τὴν Παλαιολογίαν, διὰ τὴν ὁποίαν γράφει ὁ αὐτὸς εἰς τὸ τρίτον τῆς ἱστορίας του, (ἐν) κεφ(αλαίῳ) β^ω, πὼς νὰ ἐκατάγετο²² ἀπὸ γένος βασιλικόν²³. Καὶ πάλιν (ἐν) βιβλ(ίῳ) α^ω κεφ(αλαίῳ) κε^ω λέγει πὼς ἦτο ἡ μήτηρ του Θεοδώρα θεία τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρόνικου τοῦ νέου²⁴. συνεπάγεται δὲ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν του, ὅτι ἡ Θεοδώρα αὕτη, ἡ μήτηρ τοῦ
- 20 Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου, νὰ ἦτον ἐγγονὴ²⁵ τῆς ἀδελφῆς τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων αὐτοκράτορος Μιχαήλ²⁶, τόσον ὅτι οὗτος ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ νέος νὰ ἦσαν ἐξάδελφοι τρίτοι, ὁ δὲ πρῶτος τῶν Παλαιολόγων αὐτοκράτωρ Μιχαήλ νὰ ἦτον μέγας θεῖος τοῦ ἐνταῦθα Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου. Αὕτη λοιπὸν ἡ Θεο-

16. (1282-1328). βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. ε' (1925), Ε', σ. 167 κ. ἐξ., Vasilliev, History of Byzantine Empire II, σελ. 283-285, 359-362 κ. ἐξ., Ostrogorsky, History of the Byzantine State, Oxford 1956, σ. 426-444 κ. ἐξ. αὐτόθι καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία.

17. P = βλέπωντας.

18. P = χρόνων.

19. P = κάμνοντας

20. P = ὄντας.

21. Ἰ. Καντακ. Ἱστορία I, 85: II, 161.

23. P, W = ἐκατάγετο.

23. Ἰ. Καντακουζ. Ἱστορία I, 125 (I. 1 c 25).

24. Ἰ. Καντακ. Ἱστορία I, 125, 260. πρβλ. Vasiliev, History of Byzantine Empire σ. 258-259 κ. ἐξ., Ostrogorsky, History of the Byzantine State, σ. 444-454.

25. ἐγγονή.

26. βλ. Ἰ. Καρμίρη, Ἡ ἀποδιδόμενη εἰς τὸν Μιχαήλ Η' Παλαιολόγον λατινικὴ ὁμολογία πίστεως τοῦ 1274, (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου) Ἀθήναι 1947, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφία.

δώρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, λαβοῦσα μεθ' ἑαυτῆς τό τε θυγάτριον καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν, ἀνέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου²⁷, καὶ παρευθὺς ἐκάλεσε τοὺς τότε καιροῦ ἐξαιρετωτέρους²⁸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διδασκάλους, καὶ ἐπαρέδωκεν²⁹ εἰς τὰς χεῖράς τους τὸν υἱὸν τῆς, διὰ νὰ τὸν διδάξουσι τά τε ἱερά καὶ φιλόσοφα γράμματα, καὶ τὴν ἄλλην εὐταξίαν, καὶ θεοφιλῆ πολιτείαν. Αὐτὸς δὲ ὡσὰν ὁποῦ (f 4) ἦτο φύσεως³⁰ μὲν δεξιᾶς, δηλαδὴ εἰς τὸν νοῦν εὐφρέστατος³¹, εἰς δὲ τὴν προθυμίαν τῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἀρετῆς ὑπὲρ πάντας φιλοπονώτατος³², ἐπάνω εἰς ὀλίγον καιρὸν ἔφθασεν εἰς μεγάλην προκοπὴν καὶ πολυμαθείαν. Καὶ ἔγινεν ἀριστος, εἰς τε τὰ γραμματικά καὶ ῥητορικά, φιλοσοφικά, μαθηματικά, νόμιμα καὶ θεολογικά καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν μαθήματα, τόσον ὅτι ἔγινε θαυμαστός παρὰ πᾶσι ὡς ἀξίεπαινος, καὶ τέρας³³ φύσεως ὀνομάζετο³⁴.

Ἦτον δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα γυνὴ φρόνημη³⁵ κατὰ πολλὰ, εἶχε δὲ καὶ ἄκραν ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν εἰς τὸ νὰ κυβερνήσῃ κάθε λογῆς πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν ἐπισυμβαίνουσαν ὑπόθεσιν, καθὼς λεπτομερέστερον περὶ αὐτῆς ἱστορεῖ Νικηφόρος ὁ Γρηγοράς³⁶ (ἐν) βιβλ(ίῳ) βφ τῆς ἱστορίας του, καὶ βιβλ(ίῳ) γφ, κεφ(αλαίῳ) κβφ κςφ καὶ λςφ³⁷. Ὁθεν διὰ τὴν πολλὴν αὐτῆς φρόνησιν (καθὼς Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἐν τῷ

27. W = πελοποννήσου.

28. W = ἐξαιρέτους.

29. ἀντὶ παρέδωκεν: Ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ σκοπίμως δὲν διορθοῦνται οἱ τοιοῦτοι ρηματικοὶ τύποι, διὰ νὰ παραμείνῃ ἀναλλοίωτον τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τὸ διαμορφωθὲν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

30. P = ἀρχικῶς = ἐκ φύσεως.

31. W = εὐφρέστατος.

32. W = φιλοπονότητος.

33. W = ἐτέρας.

34. W = ὀνομάζετο.

35. W = φρόνημη.

36. Βλέπε R. Guilland, *Essai sur Nicephore Grégoras, L'homme et l'oeuvre*, IX Paris 1926. Γρ. Παπαμιχαήλ, Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, Πετρούπολις-Ἀλεξάνδρεια 1911, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, XI, σ. 455-467. T. Hart, *Nicephorus Gregoras, Historian of the Hesychast Controversy*, ἐν *Journal of Eccl. History*, II (1951), σ. 169-179. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, ἔκδ. β', Berlin 1958, σ. 450-453. H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, p. 719-721. J. Meyendorff, *Introduction à l'étude de Gregoire Palamas (Patristica Sorbonensia)*, Paris 1959, κυρίως, σ. 139-144. B. Tatakis, *La philosophie byzantine (Histoire de la philosophie par E. Bréhier)*, Paris 1949, σ. 256-261 LTK, VII, σ. 971.

37. Νικ. Γρηγορά, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης 1829, τόμ. Α', σ. 48. Ἐνταῦθα ἀνακύπτει πρόβλημα ἀκριβείας τῆς ἀνωτέρω παραπομπῆς καθ' ὅσον τὸ τρίτον βιβλίον περιέχει μόνον πέντε κεφάλαια.

- αφ βιβλ(ιω) τῆς αὐτοῦ ἱστορίας κεφ(αλαίω) κεφ διηγεῖται³⁸ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος³⁹ Παλαιολόγος⁴⁰ ὁ νέος, ἀναγκαζόμενος νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τοῦ πάππου του, τὴν ἄφησεν αὐτὴν εἰς τὸ Διδυμότειχον⁴¹, διὰ φύλαξιν καὶ κυβέρνησιν τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων, δίδοντας⁴²
- 5 προσταγὴν εἰς ὄλους τοὺς ἄρχοντας τῶν πόλεων καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἐπιστάτας καὶ διοικητὰς τῶν βασιλικῶν δουλειῶν νὰ ὑπακούουσιν εἰς αὐτὴν κατὰ πάντα, καθ' ὅ,τι τοὺς ἤθελε προστάξῃ αὐτή. Διότι ἦτον πρὸς διοίκησιν ἔμπειρος πολιτικῶν πραγμάτων, ὡσὰν ὅπου ἔλαχεν ἐκ Θε(οῦ) νὰ εἶναι φρονήσεως ἐξῆρωμενεστέρας ἢ κατὰ φύσιν γυναικείαν, ὑπερέβαινε
- 10 δηλαδὴ ὡς ἀρρόνοφρων ὅπου ἦτον τὰ μέτρα τῆς γυναικειᾶς φύσεως· καὶ ταῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Εἶχε δὲ οὗτος ὁ αἰοῖδημος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, καθὼς φαίνεται εἰς τὸ β^ον βιβλ(ιον) τῆς ἱστορίας του (ἐν) κεφ(αλαίω) ηφ⁴³, ὡς ἀνεψιὸς δύο τῶν ἐπιφανῶν, νέους καὶ χαριτωμένους, Μανουὴλ τὸν Ταρχανειώτην⁴⁴ καὶ Νικηφόρον τὸν Καντακουζην-

38. Καντακ. I, 125.

39. W = ἀνδρόνικος.

40. W = παλαιολόγος.

41. W = διδυμότειχον.

42. P = δίδοντας.

43. Καντακ. I, 361.

44. Πρβλ. D. Nicol, *The Byzantine Family of Kantakuzene*, Washington 1968, p. 140 «Another Manuel Tarchaneiotis, called Kourtikes, who fought with and for John VI in 1340-1343, is described by Gregoras as being a blood relation of the Emperor (Γρηγορᾶ XII, 16:II, p. 627,18: Μανουὴλ τε ὁ Ταρχανειώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ. Γρηγορᾶ XIII, 4:II, p. 652, 13f: Μανουὴλ ὁ Ταρχανειώτης, δς δὴ καθ' αἷμα προσήκων τῷ βασιλεῖ. Καντακ. III, 10: II p. 71, 16: τὸν Ταρχανειώτην Μανουὴλ τὸν καὶ Κουρτίκην προσαγορευόμενον. Πρβλ. Καντακ. III, 32:II, p. 195, II; III, 54: pp. 322-323; III, 70: p. 430, 3). Διὰ τὸ ὄνομα Κουρτίκης βλέπε H. Moritz, *Die Zumanen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten* (Programm des K. humanistischen Gymnasiums in Landshut für das Schuljahr 1897/98, Teil II), II, pp. 15-16. Διὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας τῶν Κουρτίκιδων, βλέπε H. Ahrweiler, «L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317) particulièrement au XIIIe siècle», *Travaux et memoires*, I (Centre de recherche d'histoire et civilisation byzantines [Paris, 1965], pp. 140-141). «Manuel Tarchaneiotis who was killed at the battle of Pelekanon in 1329 and who may be a son of John Tarchaneiotis is described by John VI as his nephew» (Καντακ. II, 8: I, p. 362, 1-3. Cf. Binon, *Prostagma*, p. 148 and note 2). «Nicephoros Chymnos mentions a nephew of the protobestiarios (Michael) Tarchaneiotis, brother of John, who died having his wife, a niece of Choumnos, a widow of seventeen years of age with the two small children. he might be the Manuel Tarchaneiotis killed at Pelekanon» (Nic. Choumnos, ed. J. F. Boissonade, *Anecdota Nova* (Paris 1844), no. 85, pp. 107-108). Πρβλ. J. Verpeaux, *La famille Choumnos*, *Byzantinoslavica*; XX (1959), no. 22, pp. 262-263. (D. Nicol, μν. ἔργ., σελ. 140).

νό⁴⁵, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦντες ἀνδρείως καὶ μεγαλοψύχως μὲ τὸν Ὁρχάνην, τὸν ἀμηρᾶν τῶν Σαρακηνῶν⁴⁶, εἰς τὴν Βιθυνίαν, ἔξωθεν τοῦ πολικηίου τῆς Φιλοκρήνης⁴⁷, ἔπεσαν εἰς τὸν πόλεμον ὡς καλοὶ καὶ γενναῖοι πολέμαρχοι⁴⁸. Ἄλλὰ καὶ (ἐν) βιβλ(ίῳ) αφ, κεφ(αλαίῳ) ιβ⁴⁹ ὁ αὐτὸς Καντακουζηνὸς
 5 καλεῖ τὸν Ταρχανειώτην θεῖόν του, ὡς υἱὸν τῆς ἀδελφῆς τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων, τοῦ αυτοκράτορος δηλαδὴ Μιχαήλ. Ὁ αὐτὸς, (ἐν) βιβλίῳ γφ, κεφαλαίῳ κς⁵⁰, Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον ἐξάδελφον καὶ ἀνεψιὸν ὁμοίως καλεῖ, λέγει δὲ ὅτι νὰ ἐβλάσθησαν⁵¹ καὶ οἱ δύο ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
 10 ῥίζαν κα(τὰ) τὸ γένος. Τοιοῦτοι περίβλεπτοι καὶ λαμπρότατοι ἄνδρες ἦσαν οἱ τούτου εὐγενεῖς καὶ ἐξ εὐγενῶν συγγενεῖς.

Ἐλαβεν ὁ ἀείμνηστος οὗτος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς εἰς γυναῖκά του (f5) Εἰρήνην τὴν θυγατέρα Ἀνδρονίκου τοῦ Ἀσάνη⁵², ἀνδρὸς λαμπροτάτου καὶ τὴν ἀξίαν μεγάλου δουκός. Ἦτον δὲ ὁ Ἀνδρόνικος αὐτὸς ἀνεψιὸς τοῦ αυτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος, υἱὸς δηλονότι
 15 τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς⁵³. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς Εἰρήνης ἔσχεν υἱοὺς τρεῖς, Ματθαῖον, Μανουὴλ καὶ Ἀνδρόνικον⁵⁴, καὶ θυγατέρας τρεῖς, Μαρίαν, Θεοδώραν καὶ Ἐλένην, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ὄντας⁵⁵ χρόνων δώδεκα ἐτελεύτησεν ἀπὸ λοιμικὴν ἀρρώστειαν⁵⁶. Οἱ δὲ λοιποὶ δύο ποίων ἐπαίνων

45. Πρβλ. D. Nicol., ἔνθ' ἀν., σ. XI, 30, 139.

46. Σουλτᾶνος ἀπὸ τοῦ 1326 ἕως τοῦ 1359.

47. Βλέπε, Γρηγορά, IX, 9:1, σσ. 433-436. Καντακ. II, 6-9: I, σσ. 341-363. Ἡ ἡμερομηνία καὶ αἱ παραστάσεις τῆς μάχης τῆς Φιλοκρήνης ἀναφέρονται εἰς R. - J. L o e n e r t z, «La chronique brève de 1352. Texte, traduction et commentaire», εἰς *Orientalia Christiana Periodica*, XXIX (1963).II, no. 21, pp. 39, 45-47; V. Parisot, μν. ἔργ., pp. 98-103; Ursula V. Bosch, *kaiser Andronikos III Palaeologos. Versuch einer Darstellung der byzantinischen Geschichte in den Jahren 1321-1341*, Amsterdam, 1965, pp. 152-158.

48. P, W = πολέμαρχοι

49. Καντακ., I, 57.

50. Καντακ., II, 312 (βιβλ. Γ' κεφ. 53).

51. P ἀρχικῶς ἐβλάθησαν.

52. Βλέπε Th. I. Uspensky, *Bolgarskie Asenevici, na Vizantijskoj sluzbe, εἰς Vizantijskij Vremennike*, XIII (1908), pp. 7-9, R. Guilla-nd, *Recherches sur les instiuytions Byzantines*, I, p. 227, 486.

53. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος Ἀσάνης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀσάνη, βασιλέως τῶν Βουλγάρων, ἀπὸ τὴν Εἰρήνην τὴν θυγατέρα τοῦ αυτοκράτορος Μιχαήλ (George Pachymeres, *De Michaele et Andronico Palaeologis*, 2 vols, ἔκδ. Βόννης 1835, I, p. 439). Πρβλ. Chr. Loratev, μν. ἔργ., σελ. 6.

54. Ὁ Du Cange, μν. ἔργ. σελ. 260 προσθέτει καὶ τέταρτον υἱὸν ὀνόματι Θωμᾶν, μνημονευόμενον ἀπὸ τοὺς Δούκαν καὶ Φραντζῆν.

55. P = ὄντας.

56. Καντακ., III, 83:II, p. 511, 1-2: «καὶ τὸν υἱὸν οὐπω δώδεκα ἔτη γεγονότα...».

δὲν ἐστάθησαν ἄξιοι; ἔστωντας καὶ οὐ μόνον κατ' οἶκον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας πάσας ἐφάνησαν ἐπιτηδειότατοι, συνετοὶ καὶ ἀνδρεῖοι! Καὶ τούτους ὁ πατὴρ εἶχεν εἰς κάθε πολιτικὴν χρεῖαν ὡς ὀφθαλμούς του, ἢ δύο του χέρια δραστικά. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τρίτον βιβλ(ιον) τῆς ἱστορίας του (ἐν) κεφ(αλαίῳ) κη⁵⁷ μὲ μεγάλων ἐγκωμίων στεφάνους, ὡς ἔπρεπε, τοὺς ἐστόλισεν. Ἐπὶ τούτους δὲ πάλιν ὁ μὲν Ματθαῖος⁵⁸ ἔλαβεν ὡς γυναῖκα Εἰρήνην τὴν θυγατέρα Δημητρίου τοῦ δεσπότη, ὅστις ἦταν υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος· ἐξ ἧς Εἰρήνης ὁ Ματθαῖος ἔσχεν υἱοὺς δύο, Ἰωάννην καὶ Δημήτριον⁵⁹, θυγατέρας δὲ 10 τρεῖς, Θεοδώραν μίαν, καὶ ἐτέρας δύο⁶⁰. Τοῦτον τὸν Ματθαῖον ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἔσπεψε καὶ βασιλέα Ῥωμαίων. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ τοῦτο δὲν ἤρесе τῷ Παλαιολόγῳ Ἰωάννῃ, τῷ υἱῷ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ὡς τάχα νομίμῳ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας κληρονομῶ, καὶ διαδόχῳ, διὰ τοῦτο παρητήσατο τὴν βασιλείαν, διὰ τὸ ἀστασίαστον καὶ εἰρηνικὸν δηλαδὴ. Τῷ δὲ Μανουὴλ⁶¹ τῷ 15 τρίτῳ υἱῷ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, Συργῆς, ὁ υἱὸς τοῦ ῥηγὸς τῆς Κύπρου, ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα του εἰς γυναῖκα, καὶ ἔγιναν οἱ ἀρβραβῶνες. Ὑστερον ὅμως διὰ κάποια περιστατικά ὅπου ἐμεσολάβησαν, ἐμποδίσθηκε τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον· ἔθεν μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ὁ ἄνωθεν

57. Καντακ., II 359 (ilil. 3. c. 58).

58. Ὁ γάμος ἐγένετο εἰς τὴν Θεσ/νίκην κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1341.

Καντακ., II, 38:I, p. 534, 19-535,1: «Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χειμῶνα καὶ οἱ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρώτου υἱοῦ, ἐτελοῦντο γάμοι ἐν Θεσσαλονίκη. Ἐγγημε γὰρ τὴν Δημητρίου τοῦ δεσπότη θυγατέρα, ὅς ἦν βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων παῖς. Τελεσθέντων δὲ τῶν γάμων πολυτελῶν τε καὶ περιφανεστάτων, ἐπεὶ καὶ ὁ χειμῶν ἦδη περὶ ἐκβολὰς ἦν, παρεσκευάζετο βασιλεὺς ὡς εἰς Βυζάντιον ἐπανήξων». Πρβλ. V. Parisot, μν. ἐργ., p. 143, note 3; J. Meyendorff, Introduction..., pp. 352-353; R. — J. Loenertz, «Notes d' histoire et de chronologie byzantine», Revue des études byzantines, XVII (1959), p. 162. Τινὲς ὅμως τῶν ἱστορικῶν θεωροῦν ὡς σύζυγον τοῦ Ματθαίου τὴν θυγατέρα τοῦ λόρδου Στεφάνου Ρούσαν.

59. Ὁ Du Cangius προσθέτει καὶ τρίτον υἱὸν ὀνομαζόμενον Γεώργιον.

60. Ἐλένην καὶ Εἰρήνην (Du Cangius, σ. 261).

61. Γενικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ ἐν τῷ Βυζαντίῳ δίδονται ὑπὸ τῶν R. Guiland (Gregoras Correspondance, pp. 311-313) καὶ Δ. Ζακουθνοῦ (Τὸ δεσποτάτον τοῦ Μυστρᾶ, I, pp. 95-113). Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ Δ. Ζακηθνοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Μανουὴλ (τὸν ὁποῖον προσδιορίζει εἰς τὸ ἔτος 1320) φαίνεται ὀλίγον παράδοξον δεδομένου ὅτι ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς τὸ 1343 γράφει περὶ τῶν δύο υἱῶν του ὅτι δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν (Καντακ., III, 58:II, p. 359,7: «...μήπω τὴν μεираικὴν ὑπερβάντες ἡλικίαν»). Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ὁ Γρηγορᾶς ἀναφερόμενος εἰς τὸν Μανουὴλ γράφει: «... Μανουὴλ ὅς ἔφρι καθ' ἡλικίαν τὸν ἐφθρον παραλλάττων, καὶ μήπω μηδὲ τὸν πρώτων ἀνθήσας Ἰουλον ἐν ταῖς παρειαῖς...» (Γρηγορᾶ, XIII, 10:11, p. 673,2-4).

Μανουὴλ εἰς γυναῖκά του τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος Λιβέρου, ὅστις ἦτον ὁ κραταιότατος τῶν Τριβαλλῶν δυναστῶν, ἡγουν τῶν ἀθροιστῶν τῆς Βουλγαρίας, καθὼς φαίνεται εἰς τὸ τρίτον βιβλίον τῆς ἱστορίας τοῦ Καντακουζηνοῦ, κεφ(άλαιον) μη^ο62.

- 5 Τῶν δὲ θυγατέρων τοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ μὲν Μαρία ἀρραβωνίσθηκε μετὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀκαρνανίας Νικηφόρον τὸν Δοῦκαν, υἱὸν Ἰωάννου δεσπότη, ὄντα τότε μόλις ἑπταετῆ. Αὕτη δὲ καθὼς φαίνεται εἰς τὸ τέταρτον βιβλ(ιον) τῆς ἱστορίας τοῦ νῦν Καντακουζηνοῦ, — κεφ(αλαίω) μγφ⁶³—, φονευθέντος τοῦ Νικηφόρου,
- 10 ἐγένετο μοναχῆ, καὶ διῆγεν ἐν Βυζαντίῳ σὺν ἅμα τῇ ἑαυτῆς μητρὶ. Τὴν δὲ Θεοδώραν ἔλαβεν ὡς γυναῖκά του⁶⁴ ὁ Ὁρχάνης ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἀμυρᾶς⁶⁵, (f 6) ὅστις ὠριζε τότε τὴν Βιθυνίαν. Τοῦτο τὸ συνοικέσιον ἐστάθηκεν αἰτίον πολλῶν ἀγαθῶν τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ μάλιστα τῆς⁶⁶ μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ὁρχάνου ἄκρας φιλίας καὶ συνε-
- 15 γείας⁶⁷, τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰς πᾶσαν χρεῖαν. Ἐπαινεῖ δὲ ταύτην τὴν Θεοδώραν⁶⁸ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλί(ω) αὐτοῦ, κεφ(αλαίω) ψεφ⁶⁹. Τὴν δὲ Ἐλένην ἔδωκεν εἰς γυναῖκα τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ⁷⁰, ἐτῶν ὑπάρχοντι δέκα πέντε, ὃν καὶ μεγάλως ἐπαινεῖ — βιβλί(ω) τε-

62. Καντακ., II, 259, 269, 291.

63. Καντακ., III, 319.

64. W = εἰς γυναῖκα.

65. Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1347 «Ἐτυχε γὰρ αὕτη ἡ μιὰ μνηστεία ἐν Ἰανουαρίῳ μηνὶ γενέσθαι τοῦ τότε χρόνου» (Δούκας, σ. 59, 25-26).

66. P, W = τοῖς.

67. Βλέπε Καντακ., III, 94: II, p. 582; III, 95: II, pp. 585-589. Πρβλ. V. Parisot, μν. ἔργ., pp. 213-216, P. Lemerle, L' Emirats, d' Aydin, Byzance et l' Occident. Recherches sur «La geste d'Umur Pacha», Paris, 1957, pp. 220-221.

68. Jean B. Falier-Papadopoulos «Phrantzès est-il réellement l' auteur de la grande chronique qui porte son nom?» ἐν «Actes de IVe Congrès International des Etudes Byzantines», Sofia 1935, σ. 187. Τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐν Majus A' βιβλίον, κεφ. 7ον ὅπου ὁ σουλτάνος Ὁρχάν φέρεται λαβὼν ὡς σύζυγον τὴν κόρην τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (B' ἔκδ. Βόννης, σ. 39, 19) καὶ ἀδελφῆν τοῦ Ἰωάννου E'.

69. Καντακ. II, 589.

70. Γρηγορᾶ XV, 11: II, σσ. 788,9; 791, 16-21. Καντακ. IV, 1: III, σ. 9,13-14; σσ. 11, 21-12,3; IV,4: III, p. 29, 15-18; p. 30, 15-23. Δούκας X, 3-4: σσ. 63-65 (Grecu); σσ. 38-39 (Corpus Scriptorum Historiae byzantinae). Ὁ γάμος τῆς Ἐλένης ἔλαβε χώραν «τὴν ἑβδόμην ἢ ὄγδοὴν ἡμέραν» μετὰ τὴν στέψιν τοῦ πατρὸς τῆς (21η Μαΐου 1347). Πρβλ. Γρηγορᾶ, II, σ. 791, 16 f. καὶ Καντακ., III, σ. 29, 15f. Ὁ Δούκας (σ. 65, 7-8) (Grecu) ἢ λέγει διὰ μὲν τὴν Ἐλένην ὅτι ἦτο τότε εἰς ἡλικίαν δέκα τριῶν ἐτῶν, διὰ δὲ τὸν Ἰωάννην ὅτι ἐγεννήθη ἐν Διδυμοτείχῳ τὴν 18ην Ἰουνίου τοῦ 1332. Ὁ Γρηγορᾶς (X,

τάρτῳ κεφ(αλαίφ) αφ⁷¹ — διὰ πολλῶν. Ἐκ δὲ ταύτης ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἔσχεν υἱοὺς μὲν τέσσαρας, Ἀνδρόνικον, Μανουήλ, Ἰωάννην καὶ Δημήτριον, θυγατέρα δὲ μίαν, Εἰρήνην ὀνόματι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ τε ἀειμνήστου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τόγε νῦν ἔχον εἰπεῖν ἱκανά.

Τὰ δὲ ἀξιώματα καὶ ὀφίγια διὰ μέσων τῶν ὁποίων διαβαίνοντας⁷² τέλος πάντων καὶ εἰς τὸ ὑπέρτατον⁷³ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἀνεβιβάσθη, ἐπροχώρησαν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ὁ γέρων βλέπωντας⁷⁴ τὴν ἄκραν φρονημάδαν καὶ πολυμάθειαν, καὶ τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ ἐπιτηδειότητα τὴν εἰς πάντα, τὴν τε εὐγλωττίαν καὶ τὰς ἄλλας του ἀξιεπαινέτους ἀρετάς, μὲ τὰς ὁποίας ἦτον ἐστολισμένος, τοῦ ἔδωκεν πρῶτον ὀφίικιον νὰ εἶναι παρακοιμώμενος τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος⁷⁵, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο ἀκόμη⁷⁶ καὶ μέγας κουβικουλάριος, ἤγουν πρῶτος ἐπάνω εἰς ὄλους τοὺς νέους, ὅπου ἦσαν διωρισμένοι νὰ ἀγρυπνοῦν κατὰ τάξιν καθ' ἓνας καὶ νὰ φυλάττουσι τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα, ἤγουν τὸν οἶκον ἐκεῖνον, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον ἦτον ἡ κλίνη τοῦ βασιλέως. Ὑστερον ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀξίωμα μεταβαίνοντας⁷⁷ εἰς ἄλλα ὑψηλότερα βαθμηδόν, ἐγένετο μέγας δομέστικος τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ νέου καὶ ἐπίτροπος βασιλικὸς ἀλλὰ καὶ ἐπιστάτης ἐπὶ πάσας τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Θράκης, καὶ μέγας στρατηγὸς ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ βασιλικά στρατεύματα πεζικὰ καὶ καβαλλαρικά. Εἶχε δὲ τοιαύτην ἐξουσίαν εἰς τὰ βασίλεια, ὅπου δὲν ἦτον δυνατὸν, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἄλλους τινας οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος βασιλεὺς, νὰ ἐπιχειρήσῃ⁷⁸ καμμίαν⁷⁹ ὑπόθεσιν τῆς κοινῆς πολιτείας, χωρὶς τὴν βουλὴν καὶ γνώμην του⁸⁰, τόσον ὅτι

3:Ι, σ. 482, 1-Ι) συμπεραίνει ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου Ε', αὐτοκράτειρα Ἄννα τῆς Σαβοΐας, ἐθεώρησε τὸν γάμεν τοῦ υ.οῦ τῆς μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὡς μόνην λύσιν τῆς ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1341 συνταγματικῆς κρίσεως ἐν Βυζαντίῳ. Πρβλ. Δουκάς V, 2: σσ. 41-42 (Grecu); σ, 20 (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae).

71. Καντακ., ΙΙΙ, 9.

72. P = διαβαίνωντας.

73. P ἀρχικῶς = ὑπερβόητον.

74. P = βλέπωντας.

75. Προηγουμένως ὁμοῦς ἐχρημάτισε εἰς τῶν παρακειμωμένων ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Νικ. Γρηγορά (I, 301). Πρβλ. D. Nicol, ἔθ' ἄν., σ. 36, 40, 152-153 καὶ R. Guillard, Recherches sur les Institutions Byzantines, I, σ. 78, 145, 198, 202-211; ΙΙ, 217.

76. P = ἀκόμι.

77. P = μεταβαίνωντας.

78. PW = ἐπιχειρήσῃ.

79. W = καμμίαν.

80. P = γνώμην τοῦ Καντακουζηνοῦ.

ἀγκαλιὰ καὶ νὰ ἦτον ἄρχοντας τῷ λόγῳ ἀλλὰ τῷ πράγματι καὶ τοῖς ἔργοις εἶχεν ἐξουσίαν αυτοκρατορικήν· καὶ πάντες ὑπήκουον αὐτῷ ὡσανεὶ βασιλεῖ, καὶ ἐπέιθοντο εἰς ὅ,τι αὐτὸς ἤθελε τοὺς προστάξει. Διότι ὅλοι τὸν εἶχαν εἰς μεγαλωτάτην τιμὴν καὶ εὐλάβειαν, ὡς ἄνδρα κατὰ μὲν τὸ γένος

5 εὐγενέστατον παρὰ πάντας, κατὰ δὲ τὴν φρόνησιν ἐξοχώτατον καὶ ἄριστον σύμβουλον τῶν πρακτέων· (f 7) καὶ κατὰ τὴν κυβέρνησιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα τῆς πολιτείας πρακτικώτατον, καθὼς πολλάκις διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη τε καὶ ἐβεβαιώθη. Εἶχε δὲ ὁ ἀείμνηστος οὗτος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, νέος ὢν ἔτι, διδάσκαλόν του εἰς τὰς πολεμικὰς τέχνας

10 καὶ γυμνασίας, καθὼς φαίνεται ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλ(ίῳ) τῆς ἱστορίας του (ἐν) κεφ(αλαίῳ) δφ⁸¹, τὸν τότε καιροῦ μέγαν στρατοπεδάρχην, ὀνόματι Ἄγγελον⁸², συμμαθητὰς δὲ καὶ ἄλλους μὲν τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ καὶ Συργιάννην⁸³ ἐκεῖνον τὸν περιβόητον, οὗτινος ἡ μήτηρ ὑπῆρχε θεία τοῦτο τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ὅθεν τοσοῦτον καλῶς ἐπαιδεύθη εἰς τὰς πολεμικὰς γυ-

15 μνασίας καὶ ἐμπειρίας, ὥστε ὁποῦ ἡ περὶ αὐτοῦ καλὴ φήμη διέδραμεν εἰς ὅλα τὰ βασίλεια τῆς οἰκουμένης· καὶ τοιοῦτος ὕστερον, διὰ τοῦτο γέγονεν⁸⁴ αὐτοκράτωρ, οἷον Μάρκος ὁ Ἰούλλιος ἐν τῇ Πομπηϊανῇ τὸν ἄριστον αὐτοκράτορα περιγράφει, διότι εἶχεν ἐκεῖνας μάλιστα τὰς ἐξαιρέτους καὶ ἥρωικὰς τέσσαρας ἀρετὰς εἰς τοῦ λόγου του, ἐπιστήμην, ἄσκησιν, εὐτυχίαν

20 καὶ ἐξουσίαν⁸⁵, καὶ τέτοιος ἦτο βέβαια ὅτι λογ(ῆς) περιγράφει τὸν ἄξιον στρατηγόν, ὁ τῆς στρατηγικῆς ἄκρος διδάσκαλος Ὀνόσανδρος ἐν τῷ «Στρατηγικῷ», (ἐν) κεφ(αλαίῳ) αψ, σῶφρων δηλονότι, ἐγκρατής, νηφάλιος, ἀγαθός, κοπιαστικός, ἐλεύθερός τε καὶ πλουσιόδωρος, μῆτε περισσὰ νέος, μῆτε πολλὰ γέρων, πατὴρ τέκνων, εὐγλωττος, λαμπρός εἰς τὸ γένος

81. Καντακ., I, 334.

82. Ὁ μέγας στρατοπεδάρχης Ἄγγελος ἦτο θεῖος τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ πιγκέρνου Συργιάννη Παλαιολόγου τοῦ Φιλανθρωπinoῦ, ὅστις ἦτο ἐγγονὸς Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ Εἰρήνης τῆς Παλαιολογίνας, υἱὸς δὲ τῆς Εὐγενίας Παλαιολογίνας, ἀποκαλούμενος παρὰ τοῦ Ἰωάννου θεῖος αὐτοῦ (Καντακ., 11, 4:1, σ. 334, 5-6: «ἡ δὲ μήτηρ μὲν αὐτοῦ [Συργιάννη], θεία δὲ ἐμή...»). Ὁ Ἄγγελος ἦτο ἐπίσης θεῖος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου III, βλέπε W. Regel, Chrysobull of Andronikos III of May 1329 for the monastery of Vatopedi, no 4, σ. 17; πρβλ. D o l g e r, F., Regesten der kaiserunkunden des oströmischen Reiches (Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, Reihe A. Abt. I), Munich-Berlin 1924-65, IV, nos. 2744, 2746.

83. Καντακ., 11, 4:1, σ. 334, 5-6: «ὅψ' ἐνὶ γὰρ κηδεμόνι τῷ ἡμετέρῳ θείῳ Ἄγγέλῳ τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ τὰ πολέμια ἐδιδασκόμεθα». Πρβλ. D. Nicol, ἔθθ' ἄν., «John VI Cantacuzene, in his memoirs recalls that it was with relative Syrgiannes that he first learnt the art of war under the instruction of their common uncle the megas stratopedarches...».

84. W = ἐγενεν.

85. Πρβλ. M. I. Κικέρωνος, Λόγος περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πομπηίου, κεφ. X, § 28.

- καὶ περιδοξος τὴν ἀξίαν⁸⁶. Καὶ τοιοῦτος ἦτον, ὅτι λογιῆς εἰς τὸ περὶ πολεμικῆς προπαρασκευῆς βιβλί(ον), ἐν κεφ(αλαίῳ) β^ω, Λέων ὁ αὐτοκράτωρ διδάσκει, πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀγαθὸς στρατηγός⁸⁷. Ἦτον δὲ οὗτος ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ὅχι μόνον σοφώτατος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς πάσας τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ τῆς λατινικῆς διαλέκτου ἐμέτεχεν ἀρκετῶς, καθὼς βεβαιώνεται ἀπὸ τὸ τρίτον βιβλί(ον) τῆς αὐτοῦ ἱστορίας, κεφ(αλαίῳ) πδ^ω καὶ ἀπὸ τὸ τέταρτον βιβ(λίον) ἐν κεφ(αλαίῳ) νδ^ω⁸⁸. Ἀλλὰ καὶ περσιστὶ ἐγίνωσκε διαλέγεσθαι, καὶ τουρκιστί, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ (βιβ(λίον) δ^ο, κεφ(άλαιον) ι^ον)⁸⁹. Ἦν δὲ καὶ τῶν ρητορικῶν ἐμπειρότατος [καὶ ὑπὲρ ἅπαντας λογιώτατος]⁹⁰. Καὶ φαίνεται ἀπὸ ταῖς ῥητορικαῖς του δημηγορίας καὶ ταῖς θαυμασταῖς συμβουλαῖς ὅπου ἔδιδεν εἰς ὅλους, ἐπάνω εἰς κάθε καιρὸν καὶ ὑπόθεσιν ἀρμοδιώτατά τε καὶ ἀναντιρρήτα. Καὶ ἔπειθε τοὺς ἀκροατὰς μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐμφύτου καὶ τεχνικῆς εὐγλωττίας του, σοφῶς ἅμα καὶ θαυμαστῶς. Καὶ καθὼς ὁ Κικέρων γράφει περὶ τοῦ Πομπηίου, τόσον εἰς τὰ συμβούλια ὅσον εἰς τὴν τοῦ λέγειν σεμνότητα καὶ ἀφθονίαν, εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν τε καὶ ὑπεροχὴν σύνοικον ἀγαθῆν⁹¹. Καὶ βεβαιοῦται ἀπὸ τὰ πολλοῦ θαύματος ἱστορικὰ βιβλί(α) — ὅπου συνέγραψεν ὕστερον εὐφραδέστατα, σοφῶς, (f 8) εὐτάκτως καὶ διεξοδικῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σεμνότητος — ὅτι δὲ καὶ Ὀμηρον καὶ Εὐριπίδην καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας καλῶς καὶ μετὰ φιλοπονίας ἐξέμαθε ποιητὰς, εὐκολον εἶναι νὰ τὸ βεβαιωθῆ καθέν(ας) ἀπὸ τοῦτο, ὅπου εἰς ὅλας του τὰς ὁμιλίαις καὶ συμβουλαῖς ἔφερνεν, ὡσπερ τινα στολισμὸν τοῦ λόγου διὰ μαρτυρίαν καὶ βεβαίωσιν τῶν λεγομένων, στίχους διαφόρους ἀπὸ ἐκείνους⁹². Εἶχε δὲ καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν τὴν γνῶσιν ἀκριβεστά-

86. Πρβλ. Ὁνοσάνδρου, Στρατηγικὸς λόγος, Fabricium Bibl. Graeca, ἐκδ. Λειψίας 1860, σ. 3: «σώφρονα, ἐγκρατῆ, νήπτην, λιτόν, διάπονον, νοερόν,, ἀφιλάργυρον, μήτε νέον μήτε πρεσβύτερον, ἀν τύχη καὶ πατέρα παιδων, ἱκανὸν λέγειν, ἐνδοξον».

87. Πρβλ. Λέοντος αὐτοκρ., Τακτικά, ἐν Migne P.G., τόμ. 107, σ. 681: «Κελεύομεν τοῖνον εἶναι τὸν στρατηγὸν σώφρονα περὶ τὸ σῶμα, περὶ τὴν δίαίταν ἐγκρατῆ, νηφάλιον καὶ ἐργήγορον, λιτόν καὶ ἀπέριπτον περὶ τὰς χρείας, ὑπομένοντα τοὺς πόνους, νοήμονα καὶ φρόνιμον, μισοῦντα φιλαργυρίαν, ἐνδοξον, μήτε νέον, μήτε γέροντα, ἱκανὸν δὲ καὶ πρὸς τὸ λέγειν ἀπὸ στόματος ἐν μέσῳ λαοῦ, ἀν τύχη δὲ καὶ πατέρα παιδων (προπαίδων), μὴ ἐμπορίαν φιλοῦντα, ἢ τοιοῦτον, μηδὲ μικρόψυχον, ὡς καὶ τῶν μικρῶν πραγμάτων ἐπιθυμεῖν, καὶ ἀπλῶς εὐγενῆ τὴν ψυχὴν, εἰ δυνατόν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἐν πᾶσι μεγαλόψυχον».

88. Καντακ., II, 520. Ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ ὅμως ὑπάρχουν μόνον πεντήκοντα κεφάλαια.

89. Καντακ., III, 66.

90. ἐν W παραλείπεται.

91. Βλ. Κικέρ., ἐνθ' ἀν., κεφ. 14ον § 42.

92. Τὰ ὀνόματα ὅμως τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Εὐριπίδου δὲν ἀναφέρονται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του.

- την· ὅθεν ἦτον καὶ εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα καὶ προβλήματα ἐμπειρό-
 τatos καὶ παρεῖχεν ἐτοιμίως εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ ἀσφάλτους τὰς λύσεις καὶ
 ἀποκρίσεις. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ὅχι μόνον ἀπὸ τὰς ἱστορίας ὁποῦ
 συνέγραψεν, ὡς εἴπομεν πλήρεις πολλῶν καὶ ἀρμοδίων παραδειγμάτων,
 5 μαρτυριῶν καὶ ἐπιβεβαιώσεων θεογραφικῶν καὶ ὑψηλῶν νοημάτων τῶν
 ἐκ τῆς θεολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ λόγους, ὁποῦ κατὰ
 Μωάμεθ καὶ κατὰ Ἰουδαίων συνέθεσεν⁹³ ὕστερον, κάλλιστά τε καὶ ἰσχυ-
 ρότατα⁹⁴, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτοῦ σοφοὺς λόγους, ὁποῦ συνέγραψε
 κατὰ τε τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου⁹⁵ καὶ τῶν σχισματικῶν παπι-
 10 στῶν τῶν δυαρχιτῶν καὶ ὄντων καὶ λεγομένων, καὶ ἀπὸ τὰς σοφὰς αὐτοῦ
 διαλέξεις, ὁποῦ ἔκαμε μὲ αὐτούς, οὐ μόνον ἰδίως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συνόδων
 διαφόρων, καὶ τοὺς ἀποστόμισε⁹⁶ νικῶντάς⁹⁷ τοὺς κατὰ κράτος, συνεργού-
 σης τῆς ἀληθείας⁹⁸, ὅσας πόλεις καὶ χώρας καὶ ἐπαρχίας ἄλλοι βασιλεῖς
 15 ἰσχυρότατοι δὲν ἤμποροῦσαν μὲ δύναμιν στρατῶν⁹⁹ ὀπλομάχων νὰ ὑπο-
 τάζουν, ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης μὲ μόνην του τὴν ῥητορικωτάτην καὶ
 γλυκυτάτην του εὐγλωττίαν ἐν εὐκολίᾳ ταῖς ἔφερνε¹⁰⁰ εἰς ὑποταγὴν, καὶ
 ταῖς ἐκυρίευε. Καὶ ὅτι λογιῆς ἦτον ὁ Κυνέας ὁ πρέσβυς¹⁰¹ κοντὰ εἰς τὸν
 Πύρρον τὸν βασιλέα τῶν Ἡπειρωτῶν, τοῦτο τὸ ἴδιον ἦτον ὁ Καντακουζι-
 νὸς σιμὰ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν
 20 νέον. Ὅστις διὰ τὰς τόσας πολλὰς καὶ θαυμαστάς αὐτοῦ ἀρετὰς οὐχ ἄπαξ,
 ἀλλὰ πολλάκις, καὶ τὸν παρεκίνησε¹⁰², καὶ παρακαλεστικῶς τὸν ἠνάγκασε,
 νὰ στέρξη χωρὶς ἄλλο νὰ φορέσῃ καὶ αὐτὸς μετ' αὐτοῦ πορφύραν βασιλικὴν
 καὶ διάδημα καὶ νὰ συμβασιλεύουσι καὶ οἱ δύο ἀδελφικῶς, καθὼς φαίνεται
 ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλ (ἰφ) τῆς ἱστορίας του ἐν κεφ(αλαίφ) θφ¹⁰³. Καὶ ἀγκα-
 25 λὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἤθελε παντάπασι οὔτε νὰ τὸ δεχθῇ οὔτε

93. PW = ἐσύνθεσεν.

94. «Λόγοι καὶ ἀπολογία περὶ χριστιανικῆς πίστεως καὶ κατὰ τοῦ Ἀραβικοῦ κορα-
 νίου» ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ μεταφρασθὲν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ
 Γουωλτέρου ἐν ἔτει 1543.

95. Βλ. H.— G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinische
 Reich, München 1959, σ. 716; J. Meyendorff, Introduction à l'étude de Gregoire Pa-
 lamas, Paris 1959, σ. 61 κ. ἐξ.; Β. Α. Δεντάκη, Ἰωάννης Κυπαρισσιώτης, Στοιχειώδης
 Ἐκθεσις τῶν θεολογικῶν θέσεων, Ἀθῆναι 1958, σ. 17-18, 28-29, 30.

96. P, W = ἀποστόμισε

97. W = νικῶντας.

98. Βλ. Καντακ., Βιβλ. 2ον σ. 39-40, Βιβλ. 4ον σ. 3, 23-25. Πρβλ. Fabricius, Bi-
 blica Graeca, ἔκδ. Harles, XI, 462, 507.

99. P ἀρχικῶς = στρατιωτῶν.

100. P, W = ἔφερνε

101. PW = πρέσβυς.

102. PW = ἐπαρακίνησεν.

103. Βλ. Καντακ., I, 363.

ὄλως νὰ τὸ ἀκούσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐναντιήθῃ γενναίως εἰς τὸ τοιοῦτον, διὰ νὰ μὴ γένη ποτέ. Ἄλλ' ὅμως ἂν στοχασθῇ καλῶς κανένας τὰ πράγματα, εὐρίσκει, ὅτι καὶ ἄρχων ὢν, μέγας δηλονότι δομέστικος, νὰ μὴν εἶχεν καμμίαν¹⁰⁴ διαφορὰν ἀπὸ τὸν ἴδιον βασιλέα οὔτε ὀλιγότερην ἐξουσίαν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἔχι μόνον ἡ κυβέρνησις¹⁰⁵ ὄλων¹⁰⁶ τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων ἦτον εἰς τὴν αὐτοῦ (f 9) ἐξουσίαν τελείως, ἀλλὰ καὶ ὄλα τοῦ βασιλέως τὰ προστάγματα αὐτὸς με ὑπογραφὰς¹⁰⁷ ἐρυθροβαφεῖς¹⁰⁸ τὰ υπέγραφε. Καὶ τὰ ἰδικά¹⁰⁹ του ἴδια γράμματα τὴν αὐτὴν δύναμιν εἶχεν μὲ τὰ βασιλικά. Καὶ ὅσῃν καὶ ὅποιαν ἐξουσίαν εἶχεν ὁ βασιλεὺς, τὴν αὐτὴν κατὰ πάντα εἶχε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Καντακουζηνὸς ἀπαραλλάκτως, τόσον ὅτι καὶ εἰς τὰς ἰδίας στρωμνάς τοῦ βασιλέως ἐκοιμᾶτο πολλάκις εἰς τὰς ἐκστρατείας μάλιστα, ὅταν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ ἔλθουν τὰ ἰδικά¹¹⁰ του στρώματα. Καὶ τὰ ὑποδήματα τοῦ βασιλέως ἐφόρει ἂν δὲν ἐτύχαιναν τῆς ὥρας τὰ ἰδικά του· καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦτο ἔχι μόνον παντάπασιν δὲν ἐσκανδαλίζετο, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνυπόκριτον θάρρος τὸ ἐλογιάζε, καὶ εἰς μεγάλην του χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν πάντως τὸ εἶχεν.

Ἦτον δὲ ὁ αἰοίδημος οὗτος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ὑπερπλοῦτος παρὰ πάντας τοὺς τότε πλουσίους ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ κτήμασι. Τίς δύναται νὰ ἀπαριθμήσῃ κατ' ὄνομα, τὰ ὅσα χωρία, τὰς ὅσας πόλεις καὶ χώρας καὶ νήσους καὶ ἐπαρχίας ὠριζεν, ὡς ἰδικὰς του ξεχωριστὰς κληρονομίας; Ἀργύριον δὲ καὶ χρυσίον τοσοῦτον εἶχε πολὺ, ὅπου ὑπερέβαιναν ἀριθμὸν, τόσον ὅτι πολλάκις τὰς τοῦ πολέμου ἐξοδίας ἀπὸ τὸν ἐδικὸν του θησαυρόν, δι' ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ κοινὴν τῆς πολιτείας τῶν Ῥωμαίων βοήθειαν καὶ ἐλάφρωσιν ἔδωκεν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τὰς ἄλλας τοῦ στρατεύματος χρείας. Σίτων¹¹¹ δὲ καὶ κριθῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀσπρίων καὶ γεννημάτων θυμωνία ἦσαν παρ' αὐτῷ σχεδὸν ἀναρίθμητοι, κτήνη τε πάμπολλα· βόας γὰρ μόνον εἶχε θηλείας πέντε χιλιάδας βοσκομέν(ας) ἐν τοῖς πεδίοις, βόας δὲ ἄρσενας¹¹² ἀροτῆρας χιλίους, ἵππους χιλίους πεντακοσίους, καμήλους διακοσίας, ἡμιόνους τριακοσίας, ὄνους πεντακοσίους, χοίρους χιλιάδας¹¹³ πεντήκοντα· πρόβατα

104. W = καμίαν.

105. P = κυβέρνησεις.

106. P = ὄλωνων, W = ὄλωνων.

107. PW = ὑπογραφαῖς.

108. PW = ἐρυθροβαφαῖς.

109. PW = ἐδικά.

110. ὁμοίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ.

111. W = σίτον.

112. PW = ἄρσενας.

113. W = χιλιάδες.

ἑβδομήκοντα χιλιάδας, ὥστε νὰ μὴν εἶναι τοσοῦτον θαύματος τὰ τοῦ Ἰωβ
 ἐκείνου τοῦ δικαίου παμπληθῆ κτήνη πρὸς ταῦτα παραβαλλόμενα¹¹⁴ καὶ
 ἀνάγνωθι τὸ κδ^ον καὶ λα^ον καὶ λς^ον κεφ(άλαιον) τοῦ τρίτου βιβλ(ίου)
 τῆς αὐτοῦ ἱστορίας¹¹⁵, καὶ θέλεις πάντως θαυμάσεις¹¹⁶. Σκευὴ δὲ εἶχε
 χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ὑπὲρ τὰ διακόσια, ὡς καὶ τῷ βασιλεῖ διδόναι
 5 πολλάκις δανειακῶς ἐν καιρῷ κατεπεύγοντι πρὸς χρῆσιν εἰς τὸ παλάτιον.
 Διὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ μέχρι τοῦδε ρηθέντα περὶ τοῦ ἀειμνήστου Καντα-
 κουζηνοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξήτει πάντοτε ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος νὰ τὸν
 κάμῃ καὶ συγκοινωνῶν τῆς βασιλείας. Αὐτὸς καὶ παντελῶς δὲν ἐπέθετο¹¹⁷
 εἰς τὸν τοιοῦτον σκοπὸν τοῦ βασιλέως. Τέλος πάντων ἀρρώστωντας βα-
 10 ρέως ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ἐν Διδυμοτείχῳ, καὶ φοβούμενος μήπως
 καὶ χωρὶς ἄλλο ἀποθάνῃ (f10) τότε ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀρρώσθειαν¹¹⁸,
 μετὰ πολλὰς παρακινήσεις καὶ δεήσεις, ἔστεψε βασιλέα Ῥωμαίων καὶ
 αὐτοκράτορα Ἰωάννην [τοῦτον]¹¹⁹ τὸν Καντακουζηνόν¹²⁰, καὶ συγκαλέ-
 σασ εἰς ταῦτὸ τοὺς ἄρχοντας ὅλους τοὺς¹²¹ τὸν ἐπαράστησε καὶ τὸν ἐπα-
 15 ράδωσεν εἰς αὐτοὺς βασιλέα των· τοὺς ὁποίους ἔβαλε καὶ ἔκαμαν καὶ
 ὄρκους, ὅτι θὰ ὑποτάσσωνται¹²² εἰς αὐτὸν καὶ θὰ¹²³ τὸν ὑπακούουσιν ὡς
 ἴδιον βασιλέα τους, καὶ θὰ¹²⁴ φυλάττουσιν ἐμπιστοσύνην¹²⁵ εἰς αὐτὸν ἄδο-
 λον καὶ ἀληθινήν. Ἀγκαλὰ δὲ καὶ οἱ ἰατροὶ νὰ τὸν ἀποφάσισαν εἰς θάνατον
 τότε, αὐτὸς ὁμῶς ζητῶντας ἀπὸ τὸ ἀγίασμα¹²⁶ τῆς Παναγίας¹²⁷ Θ(εοτό)κου
 20 τῆς ἐπικαλουμένης Ζωοδόχου Πηγῆς¹²⁸ καὶ πίνοντας¹²⁹ μὲ θερμοτά-
 την εὐλάβειαν καὶ ραντιζόμενος¹³⁰ μὲ αὐτό, ὃ τοῦ θαύματος, παρὰ πᾶσαν
 ἐλπίδα πάλιν ἀνέλαβε τὴν προτέραν του ὑγείαν. Καὶ ἀπὸ τότε συνεβασί-

114. Πρβλ. Ἰωβ, I, 3.

115. Βλ. Καντακ., II, 148, 185 (Βιβλ. 3ον, σ. 30).

116. W = θαυμάζης.

117. PW = ἐπέθετον.

118. PW = ἀρρώσθειαν.

119. ἐν W = παραλείπεται.

120. Νεώτεροι ἱστορικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἐνεδύθη τὸ πρῶ-
 τον τὸν αὐτοκρατορικὸν χιτῶνα τὴν 26ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1341, μετὰ δηλαδὴ τὸν θάνατον
 τοῦ νεωτέρου Ἀνδρόνικου (πρβλ. Καντακ., I, 63). βλέπ. Chr. Loparev, μν. ἔργ., σελ. 11.

121. P = ὅλους τους.

122. P = νὰ ὑποτάσσωντας, W = νὰ ὑποτάσσονται.

123. PW = νά.

124. PW = νά.

125. PW = ἐμπιστωσύνην.

126. W = ἁγιασμα.

127. W = παναγίας.

128. W = ζωοδόχου πηγῆς.

129. P = πίνοντας.

130. W = ραντιζόμενος.

λεον¹³¹ ὁμοῦ ὅτε Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός. Πλὴν δὲν ἠθέλησε ποτὲ ὁ Καντακουζηνός διὰ τὴν ἄκραν ταπεινωσιν ὅπου εἶχε καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον σέβας, οὔτε πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου καθὼς οὔτε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἑαυτὸν του ποτὲ βασιλεῖα ἢ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ μέγας δομέστικος καὶ ὀνομάζετο καὶ ἐγράφετο.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου¹³² ἐγένετο διάδοχος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, μικρὸς εἰς τὴν ἡλικίαν, παιδίον δηλαδὴ ἑννέα χρόνων¹³³. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἦτον ἀνήλικος ἀκόμη, διὰ τοῦτο τοῦ ἄφησεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπίτροπον τὸν ἄνωθεν Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν καὶ διοικητὴν εἰς ἅλας τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας βλέποντες οἱ ἄρχοντες τοῦ παλατίου καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστάνοι ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ κυβερνηθῇ τὸ βασίλειον ἀλλέως, ἂν δὲν γένη καὶ ὁ Καντακουζηνός Ἰωάννης βασιλεὺς καὶ νὰ συμβασιλεύῃ μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, διὰ τοῦτο παρακαλῶντας καὶ ἀναγκάζοντάς¹³⁴ τον πολλὰ, τέλος πάντων τὸν ἔσπευαν βασιλεῖα καὶ στανικῶς του. Καὶ τοῦτο τρεῖς φορές¹³⁵, διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν· πρῶτον μὲν ἐν Διδυμοτείχῳ¹³⁶, ἔλοι ὁμοῦ οἱ μεγιστάνοι καὶ ἄρχοντες ὁμογνωμόνως¹³⁷, δεύτερον ἐν Ἀδριανουπόλει¹³⁸ μετὰ πολλῆς παρῆρσις καὶ εὐχῶν, Λάζαρος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων¹³⁹ μακαριώτατος πατριάρχης· καὶ τρίτον πάλιν ἐν Βυζαντίῳ¹⁴⁰ Ἰσίδωρος¹⁴¹ ὁ παναγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετὰ παντὸς τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς κοινῆς ἀπάντων χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως πανδήμως καὶ πανεόρτως. Καὶ ἐβασίλευσε¹⁴² χρόνους ἱκανοὺς ὁμοῦ μετὰ τὸν Ἰωάννην, τὸν ὁποῖον ἔκαμε καὶ γαμβρὸν εἰς τὴν θυγατέρα¹⁴³ του τὴν Ἐλένην, καθὼς ἀνωτέρω ἐγράψαμεν. Γενόμενος οὖν βασιλεὺς, ἔδωκεν

131. WP = συνεβασίλευαν.

132. Προσδιορίζεται τὴν 15ην Ἰουνίου 1341. Ἡ ὑπὸ τοῦ Δούκα (σ. 237) ἀναγραφόμενη ἡμερομηνία 25η Ἰουνίου 1361 ὀφείλεται εἰς τυπογραφικὸν λάθος.

133. Ὅπωςδῆποτε μικροτέρας τῶν ἑνδεκα (βλ. Καντακ., I, 58).

134. P = ἀναγκάζωντας.

135. PW = φοραῖς.

136. W = διδυμοτείχῳ.

137. W = ὁμογνώμως.

138. W = ἀδριανουπόλει. Κατὰ 21ην Μαΐου 1346 (Καντ. I, 82).

139. PW = ἱεροσολύμων.

140. Κατὰ 8ην Φεβρουαρίου 1347 καὶ 21ην Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους. Πρβλ. Δούκα, σ.

260.

141. W = ἰσίδωρος.

142. P = ἐβασίλευε.

143. W = θυγατέρα.

5 προνόμιον τοῦ Θεσσαλονίκης (f 11) νὰ λέγεται παναγιώτατος¹⁴⁴ καὶ νὰ γράφη ὡς καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἰνδικτιῶνα¹⁴⁵. Ἔτι δὲ ἐβεβαίωσε καὶ τὰ ἱεροκύκλια τοῦ Μονεμβασίας διὰ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ, ὅπου ἔδωκεν ὁ Ἄνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, καὶ ἔδωκεν του μεγάλας τιμὰς καὶ εἰσοδήματα, καθὼς τὰ τῶν βασιλέων χρυσόβουλλα διαλαμβάνουν, νὰ λέγεται
 10 δηλαδὴ καὶ αὐτὸς παναγιώτατος, καὶ νὰ γράφη ἰνδικτιῶνα, καὶ νὰ εἶναι ἔξαρχος πάσης πελοποννήσου, καὶ νὰ ἐπέχη τὸν τύπον τοῦ Ἱεροσολύμων¹⁴⁶. Ἔκαμε δὲ καὶ πολλαῖς εὐεργεσίαις¹⁴⁷ εἰς τοὺς χριστιανούς, ἤγουν διδασκαλεῖα¹⁴⁸ φιλοσοφίας καὶ πάσης ἄλλης παιδεύσεως ἐπιστημονικῶν μαθημάτων,
 15 πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα, ξενῶνας, νοσοκομεῖα καὶ ὄρφανοτροφεῖα πολλά. Ναοὺς δὲ ἱεροῦς, πολλοὺς μὲν ἀνεκαίνισε¹⁴⁹, πολλοὺς δὲ καὶ ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν¹⁵⁰. Ἦτον δὲ καὶ εἰς τὰς κρίσεις¹⁵¹ του δικαιοτάτος χωρὶς [πανουργίαν]¹⁵² φιλοπροσωπίας, καὶ τῶν ὀρθῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δογμάτων ἄκρος ὑπέρμαχος καὶ θερμότατος¹⁵³ ζηλωτῆς καὶ ἀντίπαλος τῶν αἰρετικῶν, καὶ μάλιστα τῶν σχισματικῶν Λατίνων καὶ δυαρχιτῶν. Ὑστερον δὲ πάντων, βλέποντας¹⁵⁴ πῶς¹⁵⁵ ἔλα τὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος εἶναι μάταια καὶ φθαρτά, τὰ δὲ τοῦ ἄλλου αἰῶνος, ὅπου μετὰ θάνατον μᾶς ἐκδέχεται, ἄφθαρτα καὶ παντοτεινά¹⁵⁶, καὶ ὅτι ἡ τοῦ κόσμου τούτου βασιλεία εἶναι ὡσὰν ἓνα ὄνειρον, ἡ σικιά, ἡ δὲ βασιλεία τοῦ

144. Κατὰ νεωτέρους ἱστορικοὺς τὸ προνόμιον αὐτὸ ἐδόθη εἰς τὸν Θεσσαλονίκης οὐχὶ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀλλ' ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἄνδρόνικου Γ' τοῦ Παλαιολόγου. Βλέπε σχετικῶς Β. Ἰωαννίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1959, ἐκδ. Β', σ. 436 κ. ἐξ. Πρβλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Β' (1918), σ. 405-410.

145. Βλ. A. CarPELLI, Cronologia, cronocrafia e calendario perpetuo, 1930, σ. 6-7; V. Grumel, Traité d'études byzantines. I. La chronologie, 1958, σ. 192-206, καθὼς καὶ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Συναξαριστής, Βενετία 1819, τόμ. Α', σ. 1-2.

146. Διασώζονται τέσσαρα γράμματα τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἀναφερόμενα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναγόμενα εἰς τὸ ἔτος 1347- (εἰς τὰ ὁποῖα δέον ὅπως προστεθῆ Χρυσόβουλλον, τὸ ὁποῖον φυλάσσεται εἰς τὴν Μητρόπολιν Κιέβου—, ἐκδοθέντα ὑπὸ Zachariä von Lingenthal (Ἑλληνο-Ρωμαϊκὸν Δίκαιον III, 700-703) καὶ Miclosich et Müller (Πατριαρχικὴ Πρᾶξις I, 261-266).

147. ἀντὶ πολλὰς εὐεργεσίας.

148. W = διδασκαλία.

149. W = ἀνεκαίνησε.

150. Πρὸς ἀνακαίνισιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐστάλησαν πρὸς αὐτὸν χρήματα ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος, μεγάλου δουκὸς τῆς Ρωσσίας, κατὰ τὸ ἔτος 1350 (βλ. Νικ. Γρηγορά, Βιβλ. 28ον, σ. 35).

151. PW = ταῖς κρίσεις.

152. ἐν W = παραλείπεται.

153. W = θερμώτατος.

154. P = βλέπωντας.

155. WP = πῶς.

156. PW = παντοτεινά.

κόσμου ἐκείνου εἶναι στερεὰ καὶ βεβαία καὶ ἀληθής, διὰ τοῦτο ἐπροτίμησε τὰ διαμένοντα τῶν φθαρτῶν καὶ τὰ παντοτεινὰ τῶν προσκαιρῶν, καὶ, ἀφίνοντας¹⁵⁷ τὴν κοσμικὴν βασιλείαν, προσέδραμεν¹⁵⁸ εἰς τὸν λιμένα τῆς μοναδικῆς πολιτείας¹⁵⁹, διὰ τὴν ἀπολαύσῃ μετὰ τῆς προσκαιροῦ

5 [ζωῆς]¹⁶⁰ καὶ τὴν ἀειποτεσινὴν οὐράνιον βασιλείαν· καὶ πηγαίνοντας¹⁶¹ εἰς ἓνα μοναστήριον ὅπου ἦτον ἐκεῖ πλησίον Κωνσταντινουπόλεως, καλούμενον τῶν Μαγγάνων¹⁶², καὶ ἐνδύμενος τὸ ἀγγελικὸν τῶν μοναχῶν σχῆμα, καὶ μετονομασθεὶς ἀπὸ Ἰωάννης βασιλεὺς εἰς Ἰωάσαφ μοναχόν¹⁶³, ἔμεινε εἰς αὐτὸ μέχρι τέλους, ὑποτασσόμενος τῷ προεστῶτι τῆς μονῆς

10 εἰς τὰ πάντα, καὶ ἐκεῖ ἐπέρασεν τὸν ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του χρόνον ὁσίων καὶ θεαρέστως¹⁶⁴, ἀφίνοντας¹⁶⁵ διάφορα βιβλία κάλλιστα καὶ ὠφελιμώτατα εἰς ἡμᾶς, ἐξ ὧν εἶναι τὰ σωζόμενα ταῦτα τέσσαρα βιβλία ἱστορικά, περιέχοντα ἱστορίαν τῶν ἐπ' αὐτοῦ βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν χρόνοις τεσσαράκοντα¹⁶⁶ καὶ κατὰ Μωάμεθ ἰσχυρώτατα. Ἐγράψε δὲ

157. P = ἀφίνοντας.

158. PW = ἐπρόσδραμεν.

159. Κατὰ τὸ ἔτος 1356 ἢ 1355 (Δούκα, p. 260).

160. ἐν P παραλείπεται.

161. P = πηγαίνοντας.

162. W = μαγγάνων. Μία ἐκ τῶν σπουδαιότερων μονῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ἰδρῦθη τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κων/τίνου Θ' τοῦ Μονομάχου καὶ λίαν ἐνωρὶς ἔλαβεν ἐκλεκτὴν θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν μονῶν τῆς Βασιλευούσης. Τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὁ ἡγούμενος αὐτῆς φέρεται τὸν διπλοῦν τίτλον τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ τοῦ συγκέλλου καὶ κατέχει τὴν δευτέραν θέσιν, μετὰ τὸν ἡγούμενον τοῦ Προδρόμου τοῦ Στουδίου. Ὁ Ἰωάννης ΣΤ' ὁ Καντακουζηνὸς προσήλθεν ἐκεῖ τὸν χειμῶνα τοῦ 1354-55, παραμένει ὁμως εἰσέτι ἀγνωστον τὸ πόσον παρέμεινε ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1417, ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός, ἡδὴ διάκονος, καταφεύγει εἰς τὴν ἐν λόγῳ μονὴν παραμείνας εἰς αὐτὴν ἐπὶ εἰκοσαετίαν, τέλος δὲ τελευτήσας τὸν βίον του (23 Ἰουνίου 1444) ἐτάφη πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ αὐτῆς. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης βλέπε R. Demangel καὶ E. Mamboury, *Le Quartier des Manganes et la Première Région de Constantinople*, Paris 1939. R. Janin, *Les églises et les monastères (de Constantinople)*, Paris 1953, σ. 75-81. Δούκας, ἐκδ. Βόννης, σελ. 318, Δούκας, ἐκδ. Vasile Grecu, Bucaresti 1958, σελ. 399. Παπάζογλου Α., Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής, Ἐπιτηρὴς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 16 (1940), σελ. 211-246 καὶ D. Nicol, ἐνθ' ἀν., σελ. 94.

163. PW = μοναχός. Εἰς Καρόλου Στεφάνου, Λεξικὸν ἱστορικόν, γεωγραφικόν, ποιητικόν, Ὁξφόρδη 1670 p. 234 ἀναγράφεται· ὅτι «ἐγένετο μοναχός ὑπὸ τὸ ὄνομα Χριστόδουλος». Τοῦτο ὁμως κρίνεται ἱστορικῶς ἀβάσιμον.

164. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Λαμπηκίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀπέθανε τὴν 20ὴν Νοεμβρίου τοῦ 1411, ἀλλὰ ὁ Δούκας καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ ἀμφιβάλουν περὶ αὐτοῦ.

165. P = ἀφίνοντας.

166. (1320-1357). Πλεῖστα τῶν ἔργων του ὑπάρχουσιν ἐκδεδομένα ἐν Migne P.G. τόμ. 153 καὶ 154 καθὼς καὶ ἐν Bonnensis εἰς τρεῖς τόμους (1828-1822). Ἐσχάτως ἔργα

καὶ λόγους πανηγυρικοὺς καὶ ῥητορικοὺς· λέγουσι δὲ τινὲς ὅτι νὰ ἔκαμε καὶ παράφρασιν εἰς τὰ πέντε πρῶτα βιβλία τῶν ἠθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους¹⁶⁷. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς ἐναρέτου καὶ θαυμαστῆς αὐτοῦ διαγωγῆς καὶ θεαρέστου πολιτείας εὐρίσκονται πλατύτερον γεγραμμένα εἰς τὰ ἱστορικά

5 του βιβλία, καὶ μάλιστα εἰς τὸ τρίτον βιβλ(ιον) κεφ(άλαιον) νγ^ο καὶ ση^ο ση^ο¹⁶⁸ [ὡς]¹⁶⁹ παρὰ ἄλλοις (f 12) πολλοῖς συγγραφεῦσιν¹⁷⁰.

Οὗτος ὁ ἀειμνηστος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, εἰς τὰ ἤθη καὶ ιδιώματα τῆς ψυχῆς ἦτον φύσει φιλαλήθης ἀνὴρ, ὃ καὶ αὐτὸς ἐν πολλοῖς μαρτυρεῖ¹⁷¹. Ἡ δὲ φρόνησις αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλάλησε καὶ ἀπὸ ὅσα

10 ἐσυμβούλευσε, φανερὰ γίνεται καὶ ἀξιομνημόνευτος καὶ ἀρμόζουσα πρὸς κυβέρνησιν μείζονος καὶ ὑπερκειμένης ἀρχῆς. Τῆς δὲ ἀνδρείας αὐτοῦ καὶ μεγαλοψυχίας καὶ καρτερίας γνωρίσματα, τὸ μηδέποτε ἀπολειφθῆναι τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ αὐτουργὸν αὐτὸν μάλιστα ἐν πολλοῖς γεγονέναι, κατὰ

15 τῶν ἀντιπάλων τὰς χεῖρας κινουῖντα γενναίως καὶ τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, καὶ μῆτε πρὸς τὰς εὐτυχίας ἐπαίρεσθαι, μῆτε μὴν πρὸς τὰ δυσχερῆ καταπίπτειν. Οὐδέποτε ὑβριζόμενος ἐκινεῖτο ἀλόγως, καθὼς οἱ πολλοὶ εἰς ὀργήν, καὶ δῆλον ἐκ τῶν πρὸς Ἀπόκαυχον¹⁷² μὲν αὐτοῦ εὐεργετημάτων, ἐκ τῆς ἐκείνου δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπανθρώπου ἀχαριστίας καὶ ὕβρεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς φθονοῦντας αὐτῷ εὐνοικῶς καὶ ἀπαθῶς ἐπολιτεῦετο.

20 Ἐτοιμος¹⁷³ αὐτός τε τοὺς ἀξιόους εὐεργετεῖν πλουσιοπαρόχως τε καὶ μεγαλοδῶρως, καὶ τοὺς τὸ ὅμοιον πράττοντας ἐπαινεῖν καὶ περὶ πολλοῦ ἔχειν καὶ τὰς εὐχαριστίας ἐκάστοις πολλαπλασίους χερσὶ δαφιλέσιν ἀποδιδόναι. Ὅσα δὲ πρὸς μετριότητα καὶ ἐγκράτειαν ἀφορᾷ τοῦ ἀνδρός ἐκδηλα γίνονται πᾶσιν ἐκ τοῦ τετράκις¹⁷⁴ αὐτὸν ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου

25 συμμέτοχον καὶ συγκοινωνὸν ἀνακηρυχθέντα τῆς βασιλείας μὴ στέρξαι

τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Βέλγου βυζαντινολόγου Dr. E. Voordeckers.

167. Ἡ παράφρασις αὕτη τοῦ μοναχοῦ Ἰωάσαφ εὐρίσκεται εἰς τὸν κώδικα Scorialensis, ἀριθμ. χειρ. Φ.Ι. 8, Gregorio de Andrés, Catalogo de los Codices Griecos de la Real Biblioteca de el Escorial, Madrid 1965, σελ. 13. πρβλ. Esc. gr. T. II. 18 (P. A. Revilla, Catalogo de los Codices Griecos de la Real Bibliotheca de el Escorial, vol. 1, Madrid 1936, σελ. 501), British Museum ms. addit. 19060 (Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum, London 1868, σ. 193) καὶ Dict. Téal. Cath., II, 2, σ. 1675.

168. Καντακ., II, 312-314, 448.

169. ἐν P παραλείπεται.

170. Du Cange, μν. ἔργ., p. 260; Vossius, History graeca, lib. 2 c. 29.

171. Καντακ., 11, 4 στ. 9 καὶ ἀλλαχοῦ.

172. Βλ. D. Nicol., ἔνθα ἀν., σ. 58.

173. W = ἐτοιμος.

174. W = τετράκις.

τὸ σύνολον. Ἦν¹⁷⁵ δὲ πρὸς τοὺς φίλους τοῦ σταθεροῦ καὶ πιστοῦ, πάντων δὲ μᾶλλον ὑπερηγάπησεν Ἀνδρόνικον αὐτοκράτορα τὸν νέον καὶ Ἀμούριον τὸν Πέρσην τὸν τῆς Ἰωνίας¹⁷⁶ σατράπην¹⁷⁷· καὶ ἦτον καὶ πρὸς τοὺς δύο τούτους περισσώτερον παρὰ πρὸς κάθε ἄλλον φίλον ἐρασιμώτατος, χαρίεις καὶ ἡδιστος. Ὑπερηγάπησε δὲ αὐτὸν μάλιστα πάντων μετὰ τοὺς ἄνωθεν δύο, Λίβερους εἷς τῶν Τριβαλλῶν, ἦτοι Βουλγάρων, ἄρχων ὁ πλουσιώτατος, καθὼς φαίνεται ἐν βιβλίῳ γ^ο κεφαλαίῳ μβ^ο τῆς ἱστορίας του¹⁷⁸. Ἦτον δὲ καὶ εὐεργετικώτατος περισσὰ καὶ μεγαλόδωρος, καὶ πολλάκις, οὐ μόνον ζῶντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντος, ἐκ τῶν οἰκείων χρημάτων ἐποίησεν ὀλοκλήρους τὰς ἐν τοῖς στρατεύμασιν ἐξοδίας καὶ πολλὰ τῶν πολυχνίων καὶ ἄστων οἰκείαις ἀνεσάσατο ταῖς δαπάναις, καὶ ἀνεκαίνισε, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως κηδεῖαν ἐξ ἰδίων ἐξόδων ἐτίμησε μεγαλοπρεπῶς καὶ βασιλικῶς. Τὸν δὲ χρυσὸν ἐκεῖνον τὸν πολὺν, ὅπου τοῦ ἐδίδετο χάρισμα, τὸν παράβλεψε¹⁷⁹ καὶ τὸν κατεφρόνησε¹⁸⁰ μάλα γενναίως. Τίς μᾶλλον ἐκείνου τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καὶ φίλος πρόθυμος καὶ συνεργός; Ὑπὲρ πάντα ἔπαινον ἢ πραότης του, τὸ πρὸς τοὺς πταίστας¹⁸¹ αὐτοῦ συμπαθητικόν, τὸ πρὸς τὰς εὐεργεσίας μνημονευ(φ13)τικόν, καὶ πρὸς τὰς ἀνταμοιβὰς ἐπιμελητικὸν τῆς εὐγνωμοσύνης του, τὸ ἐν ταῖς διοικήσεσι τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων ὑποθέσεων ἄοκνον καὶ μάλιστα πάντων τὸ πρὸς¹⁸² τὸ θεῖον εὐσεβές, τῆς ἄκρας αὐτοῦ εὐλαβείας. Πόσοις ἐγκωμίοις καὶ ποσάκις τὴν μοναδικὴν ἐκδόμησεν ἡσυχίαν καὶ ἀμέριμνον διαγωγὴν; τὴν ὅποιαν εἰς ὄλον τὸ ὕστερον καὶ αὐτὸς μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου ἐνηγκαλίσσατο, γενόμενος μοναχός, καίτοι δυνάμενος ἔχειν μέχρι θανάτου τὴν βασιλείαν· καὶ ἀνάγνωθι ὅσα περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς ἱστορίας βιβλ(ι)ῳ διέξεισι¹⁸³. Καὶ ψεύδονται ὅσοι συκοφαντοῦντές τον λέγουσι πὼς τάχα νὰ ἀπεβλήθη τῆς βασιλείας διωχθεὶς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, τὸν αὐτοῦ¹⁸⁴ γαμβρόν, ἴσως διότι δὲν ἀνέγνωσαν ἀκριβῶς τὴν κατ' αὐτὸν ἀληθεστάτην καὶ ἀνυπό-

175. P = ἦτον.

176. W = Ἰωνίας.

177. Καντακ., I, 363, II, 344.

178. Καντακ., II, 259 κ. ἐξ.

179. P, W = ἐπαράβλεψε.

180. P, W = ἐκαταφρόνησε.

181. W = πταίσαντας.

182. P = περὶ.

183. Καντακ., III, 308.

184. Ἐνταῦθα διακόπτεται ἡ ὑπὸ τοῦ Loparev γενομένη ἐκδοσις τοῦ ἔργου προφανῶς ἕνεκα τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας τοῦ ἐπαρουσίασεν ὁ μόνος γνωστός εἰς ἐκεῖνον κώδιξ τῆς Πετροπόλεως.

- κριτον ἱστορίαν· ἀλλὰ καὶ ἡ σύμβριος αὐτοῦ Εἰρήνη¹⁸⁵ τὰ αὐτὰ τῷ ἀνδρὶ φρονοῦσα, ἐκείρατο καὶ αὐτῇ, ἐνδυθεῖσα τὰ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος ἄμφια, εἰσελθοῦσα δὲ καὶ μονάσασα ἐν τῷ ὑπὸ Μάρθας¹⁸⁶ τῆς ἀδελφῆς Μιχαήλ¹⁸⁷ τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων δομηθέντι¹⁸⁸ τῶν παρθένων μοναστηρίῳ. Ὅσων δὲ ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἠξιώθη τῶν ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων καὶ ζῶν καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῶν προσκαίρων εἰς τὰς αἰωνίους σκηναὺς ἐκδημίαν αὐτοῦ, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ αυτοκράτορα Ῥωμαίων Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄρχοντας, καὶ σοφούς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ οἰκείους καὶ ξένους, τίς δύναται ἀξίως νὰ τὰ εἰπῆ; Βίβλους ὑπερμεγέθεις ἤθελε συγγράψῃ τινας, διὰ νὰ διηγηθῆ καὶ ὀλίγα τινὰ τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων καὶ ἐγκωμίων¹⁸⁹ καὶ ἀνάγνωθι τὸ α^ον τοῦ αὐτοῦ βιβλίον καὶ μάλιστα τὸ λη^ον κεφάλ(αιον). Γρηγορᾶς δὲ ὁ ἱστορικός, εἶτε φίλος ὢν, καὶ τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἐχόμενος, πολλοὺς αὐτῷ καὶ μεγάλους συνεπλέξατο τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰ ἐγκώμια, ἐν τε τῷ θι^ω καὶ ι^ω βιβλίῳ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Καβάτζης δὲ ὁ Τριβαλλὸς ἀνὴρ ἔμφρων — ἦν δὲ οὗτος καὶ ἡγεμὼν ὡς φαίνεται ἐν τῷ γ^ω βιβλίῳ, κεφ(αλαίῳ) νβ^ω —, ὀφθαλμὸν αὐτὸν τῶν Ῥωμαίων ὠνόμασε, καὶ Βαρθολομαῖος ὁ πρέσβυς ἐν ταῖς πρὸς Ῥωμανὸν τὸν πάπαν καὶ Δελφῖνον τὸν Βιέννης ἐπίσκοπον ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, τὰ μέγιστα τοῦτον ἐγκωμίοις κοσμεῖ καὶ ἐξαίρει (βιβλίῳ δ^ω, κεφαλαίῳ β^ω).

- Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παρόν, ὡς ἐν συντόμῳ χάριν τῶν αἰτησάντων, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας τοῦ ἀοιδίμου¹⁹⁰ βασιλέως Ῥωμαίων Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰπεῖν ἱκανά, Θεοῦ δὲ διδόντος εὐκαιρίας δραξάμενος πλατύτερον καὶ λεπτομερέστερον ἐν ἄλλοις (f 14)
- 25 τὰ κατ' αὐτὸν ὡς ἐνὸς τῇ ὀλιγομαθείᾳ μου διηγήσομαι.

Τέλος καὶ τῷ Θ(ε)ῷ χάρις.

185. W = εἰρήνην.

186. W = μάρθας.

187. W = μιχαήλ.

188. W = Δομηθέντι.

189. W = ἐγκομίων.

190. W = ἀειδήμου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ *

(ms grec 974, de l'Académie Roumaine, f. 119r-119v,
Catalogue N. Camariano p. 88)

Τιμιώτατε, λογιώτατε καὶ σοφώτατε διδάσκαλε τῆς
τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Μέγα Λογοθέ-
τα, ἡμέτερε δὲ ἐν Χριστῷ εὐσεβέστατε πᾶτερ καὶ
κύριε Ἰωάννη Καρυοφύλλη, τὴν σὴν λογιότητα κα-
τὰ τὸ δέον καὶ.....χαιρετῶ καὶ υἰοπρεπῶς ἀσπάζο-
μαι, δεόμενος τῆς θείας προνοίας νὰ τὴν ἀξιώσῃ γῆ-
ρας βαθύτατον καὶ λιπαρόν, σὺν πάσι τοῖς κατὰ...

Πολὺς καιρὸς ὄντας ὅπου δὲν ἔγραψα ὡς ἔδει τῇ σῇ λογιότητι, ἡ ὁ-
ποία ἴσως καὶ ἤθελε μὲ μεμφθῆ καὶ νὰ εἰπῆ ὅτι, ἡ ὑπ..... ἡ ἐξ ἀνυμοσύνης
νὰ ἔγινε δηλαδὴ τοῦτο, ἀμφότερα μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ συλλογιζόμενος διὰ
νὰ μὴν τῆς δίδω τάχα βάρος χωρὶς τινὰ ἀναγκαίαν ὕλην, ἔπαυσα· πολλάκις
δὲ ἀσχολούμενος καὶ ἔξω τῆς Τζάραν, καὶ ταῖς πλέον φοραῖς ἐμποδιζόμενος
μάλιστα ἀπὸ τὰ τοῦ καιροῦ περιστατικὰ καὶ ἀνάγκαις τοῦ πτωχοῦ τούτου
τόπου ὡς καὶ αὐτὴν δὲν λανθάνει, δὲν ἠμπόρεσα λέγω νὰ τῆς γράψω τόσον
καιρόν. Τώρα δὲ μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἀνεψιοῦ μας καμαράση δὲ ἔλειψα νὰ τὴν
χαιρετήσω εὐνοϊκῶς κατὰ τὸ πρόπον καὶ δίκαιον, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν νὰ ζητήσω
καὶ τὴν κατὰ τὸ δέον ὀφειλομένην συμπάθειαν, διὰ τὴν βραδύτητα δηδαλῆ
τοῦ τοσοῦτου καιροῦ ὡς εἶπον, διὰ τὰ ρηθέντα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα αὐτὰ καὶ
μόνα ἦτον, τὰ δ' ἄλλα πάντα ὁ θάνατος... τὰ διαλύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνη ἡ κατὰ
Θεοῦ ἀγάπη, πιστὴ τε λέγω καὶ παλαιὰ φιλία καὶ εὐλάβεια, ἦντινα εἶχα καὶ
ἔχω πρὸς αὐτήν, ὄντας καὶ θέλει ἔσται ἕως τὸ ζῆν ἔχομεν, ἀδιάσειστος καὶ
ἀμετακλόνητος καὶ πάντοτε καὶ διὰ παντὸς εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον Αὐθέντην,
τόσον διὰ τὰ πρὸς σύστησιν καὶ ἐπωφέλεια αὐτῆς, ὅσον καὶ διὰ τινὰ ἄλλην
τὴν κατὰ τὸ δυνατόν μου δούλευσιν, δὲν θέλω ἀμελήσῃ οὐδέποτε.

Οἱ υἱοὶ μου καὶ συμκρώτατοι αὐτῆς μαθηταί, εὐλαβῶς προσκυνοῦντες
ἀσπάζονται τὴν τιμίαν αὐτῆς δεξιάν, ὁμοίως καὶ ὁ διδάσκαλός των, ὁ ὁποῖος

* Ἡ παρούσα ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κλεοβούλου Δ. Τσοῦρα εἰς
τὸ βιβλίον Germanos Locros, Archeveque de Nysse et son temps (1645-1700), Con-
tribution a l'histoire culturelle des Balkans au XVIIe siècle, Θεσσαλονίκη 1970, σελ.
113.

τοὺς ἐπιμελεῖται καλῶς, καὶ συλλογιζόμενος διὰ τὰ λεπτύνη τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς ἀνωτέραν μάθησιν, τοὺς διδάσκει τώρα λογικὴν, ἐπειδὴ ἂν καὶ ἑκατὸν χρόνους ἤθελαν σπουδάζει τὰ γραμματικά, ὅλο ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν κύκλον ἤθελαν κάμη, ὡς δὲν λανθάνει τὴν ὑμετέραν λογιότητα.

Λυπούμεθα ὅπου δὲν ἔχομεν διδασκάλους τὰ τοὺς διδάξουν καὶ τίποτες λατινικά, διὰ τοὺς ὁποίους ἀγκαλὰ καὶ κάποιοι φίλοι μας ἀπὸ τὴν Βενετίαν τὰ μᾶς ἐπρόγραψαν, πῶς ἂν καὶ τὰ ἔλθουν ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὰ ὧδε δύο διδασκαλοὶ, καὶ εἰς τὰ ἑλληνικά καὶ εἰς τὰ λατινικά ἐμπειρώτατοι, πλὴν ἀκόμη δὲν ἐφάνησαν, ἴσως καὶ ἀπὸ τὰ περιστάτικά, καὶ ταῖς πάμπολλαις παγκόσμιαις ἀνάγκαις τῶν νῦν καιρῶν, συστέλλονται τόσον αὐτοί, ὅσον καὶ ἄλλοι, καὶ δὲν ἤμπορεῖ καθ' ἓνας τὰ κάμη τὴν κίνησίν του ὡς βούλεται. Ἄμποτες ὁ τῶν ὅλων ποιητῆς καὶ ἐλεήμων θεός, ὁ ὀδηγὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς σοφίας τὰ εὐσπλαχνισθῆ τὸν κόσμον του διὰ τὰ μὴν ἀφανισθῆ εἰς τὸ παντελὲς καὶ τὰ νεύση εἰς τὰς καρδίας τῶν κρατούντων, διὰ τὰ ἔκαναν τίποτες εἰρήνην, μετὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἤθελε παρηγορεῖται πᾶς ἓνας τούτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν.

Μὴν ἔχοντας ἄλλο τι ἀναγκαῖον τὰ τῆς σημειώσω, παῦω τώρα κατὰ τὸ παρόν, παρακαλῶντας τὰ εἶναι οἱ χρόνοι αὐτῆς θεόθεν πολλοὶ καὶ ἀγαθοί.

1692 Μαΐου 12 ἐν Βουκουρεστίῳ.⁷⁾

Τῆς ὑμετέρας λογιότητος καὶ ἐν Χριστῷ καὶ
εἰς τοὺς ὀρισμοὺς πρόθυμος
Κωνσταντῖνος Καντακουζηνός

Τὸν ἐντιμώτατον, καὶ λογιώτατον,
κυρίτζην Πάλλην, τὸν φίλτατον αὐτῆς υἱὸν
καὶ τὴν ἀνεψιὰν καὶ συμβίαν, ὡς γνησίους μου
υἱοὺς ἀσπάζομαι, καὶ φιλῶ, ὁμοίως καὶ
τὰ παιδιὰ μου, ἠδέως καὶ φιλοφρόνως
αὐτοὺς χαιρετοῦν, καὶ ἀσπάζονται.

(Signature et post-scriptum
autographes de Constantin
Cantacuzino le Stolnic).

119

Ἰσοῦ ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

ὁ ἴσος ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

Ἰσοῦ ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

f 119 v

Ἰσοῦ ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

Ἰσοῦ ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

ὁ ἴσος ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν
 ἀποῖν ἕως ἡμετέρας. ἕως ἡμετέρας οὐκ ἔστιν ἄλλο τι, ἡμετέρας οὐκ ἔστιν

Κωνσταντίνου Καντακουζηνου

Ἰδιόχειρος ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ τοῦ Στολνίκου
 πρὸς τὸν Ἰωάννην Καρροφύλλη.

ΒΙΟΣ

Τὸ ἐπιβίβη καὶ ἀγνίστ βασιλεὺς καὶ
ἀδελφεὸς ἰωάννου.

ἸΩΑΝΝΗΣ ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΙΝΟΣ.

ὅς ἐστι ζωὴ τῆς ὀρθότητος.

ὁ ὅς ἐπιβίβη καὶ ἰσχυρὸς ἀγαθὸς καὶ
ἡγούμενος πάντων ὁμοθυμαδὸν καὶ ἰσχυρῶς.

Ἰωάννης Καντακουζίνος βασιλεὺς βασιλεὺς
τῆς ἡμετέρας.

Θεοῦ.

Τὸ πνευματικὸν εὐδαιμονία καὶ σωτηρία
ἀρχὸν ἐπιβίβη καὶ ἰσχυρῶς.

Καντακουζίνος τῆς Καντακουζίνου.

ὁ ὅς ἰωάννης Καντακουζίνος τῆς ἡμετέρας.

Εἰς τὴν ἐπιβίβη ἐπὶ τῆς ἡμετέρας.

τῆς ἡμετέρας ἀρχὸν.

Kollarii Supplementor. Cod. CXIX.

XXV

Εἰς τὸν σωβρὸν ἄνθρωπον καὶ σοφόν
 ἀρχὸν ἄλλων
 κων σάνδρινον τὸν Κωνσταντίνον.

Ἡρωικόν.

Χείρσι Κωνσταντίνε κρῖς σείεις ἐπίστως,
 Κούραυτον βλεπὲς παραστρέφον.
 Τόισι σοῖς περ σέλω βραχίον ἐξοχῆς ἄλλων.
 Ἄλλα κί' ἀπ' ἡτῶν ἕδε κί' ἴσθης.
 Οὐδέ μιν, δὲ φωνῆ, ἴθι φ' ἴσθης, ἴθι φ' ἴσθης.
 ὡς δ' ὄρα ἀνδρόνικον, τὸν σὺ βραχίον.

Τὸν ἡρωικὸν ἐπίστως

σεύθης δέχης

τῶν κωνσταντίνου

ὁ γὰρ εἶδ.

Κρίσι

Βίος ἡ διοικήσας καὶ ἀγαθὴ βασιλῆα καὶ ἀεικέλη
 θεοῦ βασιλεῖος Ἰωάννου ἡ Καντακουζηνός. ἡ ἕσπετος
 αὐτῆς ἡ δὲ καὶ ἀγαθὴ ἡμεῖς Ἰωάννης Προνόχου
 μεθρομαδεῖς, εἰς εὐφροσύνην.

Εὐχρηστὸς δὲ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἡ Ἰακώβου.
 ἐντελέσας εὐ βασιλείᾳ ἡ ἀειδύς Ἰωάννης ὁ
 Καντακουζηνός, πατέρα αὐτῆς ἔχει δι βασιλείου τοῦ
 Ἰωάννου δι Κωνσταντίνου Ἰωάννου. πατέρα δὲ ἔχει αὐτῆς
 ἡ Ἰωάννης Καντακουζηνός, Ἰωάννης Μανουήλ, ἡ Ἰωάννης ἐπὶ
 τοῦ Καντακουζηνός, αὐτῆς λαοσελεύς ἡ πατριάρχης.
 ἡ αὐτῆς πατριάρχης πατέρα Κωνσταντίνου διαδοχῆς,
 ἡ δὲ ἡ πατριάρχης Ἰωάννης. οἱ Ἰωάννης ἡ δὲ ἡ
 λαοσελεύς ἀγαθὸς, ἡ δὲ ἡ ἀγαθὸς ἀγαθὸς ἀγαθὸς
 ἀγαθὸς ἀγαθὸς καὶ ἀγαθὸς βασιλεῖς ἡ Ἰωάννης ἀγαθὸς.
 καὶ αὐτῆς ὁ Ἰωάννης πατέρα ἡ Ἰωάννης εἰς αὐτῆς
 τοῦ αὐτῆς Καντακουζηνός Ἰωάννης ὀνομαζόμενος Ἰωάννης
 ἡ Ἰωάννης ἡ Ἰωάννης ὁ ἀγαθὸς Μανουήλ,
 ἡ Ἰωάννης δὲ ἡ Ἰωάννης Καντακουζηνός, Ἰωάννης κατὰ αὐτῆς
 αὐτῆς, ὄχι ἡ Ἰωάννης ἡ ἀγαθὸς ἡ βασιλεῖς
 Ἰωάννης ὁ ἀγαθὸς, καὶ Ἰωάννης αὐτῆς οἱ Ἰωάννης

ἴκον, ἡ πρὸς τοὺς ἀνταρτίους ἐπισημίων, ἡς οὐκ ἐπι-
 σωμάτως ἂν εὐλαὶ δοκίμασι τῶν κλητῶν ἢ τῶν ἐπι-
 θέσεων ἀποκινῶν. καὶ μάλιστα πάλιν ἡ πρὸς τὸ ἔθρον
 οὐραβίς. ἡ ἀεὶ αὐτὴ ἀλαβρίας, σφόδρα ἐπὶ πρῶ-
 μοις ἢ σφοδρῶς ἢ μοναδικῶν ἐπισημίων ἢ κλητῶν
 ἢ ἀρτίμων ἀλαβρίας. ἡν ἰστίαν ἢ ἔθρον ἢ ἔθρον ἢ
 αὐτὴ ἢ ἔθρον ἢ ἔθρον ἐπισημίων. ἡν ἰστίαν ἢ
 ναχίς. καὶ διὰ τὴν ἐπὶ μίχρη θανάτου ἢ βασι-
 λῆαν. καὶ ἀνάγκη ἵνα πρὸς αὐτὴ εὐλαὶ διὰ τῆς
 ἰσοσταθίας βίβλ. ἀξίως. ἢ τῶν ἐπισημίων ἢ τῶν
 τῶν οὐκ ἐπισημίων, πρὸς τὴν ἀνάγκη ἢ βασιλῆος.
 θωπῆς ἀπὸ τῶν ἰστίων ἢ ἐπισημίων ἢ αὐτὴ πρῶ-
 βίον, ἵνα πρὸς τὴν ἀνάγκη ἀεὶ αὐτὴ ἢ καὶ
 αὐτὴ ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη ἰσοσταθίας. ἀλλὰ
 καὶ ἡ ἐπισημίων αὐτὴ πρῶτον ἢ αὐτὴ ἢ αὐτὴ πρῶ-
 νος. ἐπισημίων καὶ αὐτὴ. εὐλαὶ πρὸς τὴν μοναδικῶν
 κλητῶν ἀνάγκη, πρῶτον ἢ καὶ μοναδικῶν εὐλαὶ
 ἢ πρὸς τὴν ἀνάγκη ἢ ἀνάγκη ἢ πρῶτον ἢ πρῶτον
 κλητῶν ἀνάγκη. πρῶτον ἢ πρῶτον μοναδικῶν.
 ὅσον δὲ ὁ ἀνάγκη ἢ πρῶτον ὁ κλητῶν ἀνάγκη.
 ἢ πρῶτον ἢ πρῶτον καὶ πρῶτον καὶ πρῶτον ἢ πρῶτον
 πρῶτον ἢ πρῶτον ἀνάγκη πρῶτον αὐτὴ, ὅχι
 πρῶτον

Ἰὰ καὶ αἰὲν ὡς εἶν' ἡ ἀληθεύουσα ἀγάπη:-

Ἰὴς καὶ ἡ ἀγάπη:-